

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

fr
Meddelande nr 2018:21

Grön handlingsplan Del D Åtgärdsprogram 2018 – 2022

Grön handlingsplan

Del D: Åtgärdsprogram 2018 – 2022.

Åtgärder för att uppnå miljökvalitets- och friluftsmålen samt bidra till att förbättra den gröna infrastrukturen.

Meddelande nr 2018:21
Uppdaterad 2021-02

Version 1

Meddelande	nummer 2018:21 Uppdaterad 2021-02
Referens	Anne-Catrin Almér, Naturavdelningen Linda Hassel, Naturavdelningen Caroline Jarlback, Naturavdelningen Elisabeth Johansson, Miljö- och samhällsbyggnadsavdelningen Catarina Kristensson, Utvecklingsavdelningen Anna Langhelle, Naturavdelningen Moa Lindvert, Utvecklingsavdelningen Juni, 2018
Kontaktperson	Catarina Kristensson, Länsstyrelsen i Jönköpings län, 010-223 62 68, catarina.kristensson@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier	Länsstyrelsen i Jönköpings län
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—18/21--SE
Tryckt på	Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2018
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper

1 Sammanfattning

Detta är del D i Grön handlingsplan för Jönköpings län och innehåller åtgärder för att uppnå miljö kvalitets- och friluftsmålen samt bidra till att förbättra den gröna infrastrukturen. Åtgärdsprogrammet löper över åren 2018–2022 och omfattar miljö kvalitetsmålen Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv. Även delar av målen Levande sjöar och vattendrag och God bebyggd miljö berörs. Det finns även flera åtgärder med inriktning mot friluftslivet. Dessa åtgärder kopplar inte bara till miljö kvalitetsmålen utan även till friluftslivsmålen, som tidigare inte har haft ett åtgärdsprogram i länet.

Åtgärdsprogrammet innehåller 34 åtgärder. Länsstyrelsen är genomförare för flest åtgärder, 22 stycken, kommunerna ansvarar för 13 åtgärder. Även Skogsstyrelsen, Region Jönköpings län, Södra Skogsägarna och Smålands turism ansvarar för flera åtgärder var. Övriga ansvariga och delaktiga aktörer är Lantbrukarnas Riksförbund, Sveaskog, Skara, Växjö och Linköpings stift samt Funktionsrätt Jönköpings län.

En förutsättning för att nå målen regionalt är en bred samverkan mellan myndigheter, kommuner, organisationer, näringsliv och medborgare. Därför har åtgärder tagits fram av arbetsgrupper med en bred representation från olika aktörer i länet. Alla åtgärdsidéer som tagits fram under arbetets gång har inte prioriterats utan ligger kvar som idéer som kan lyftas upp när tiden är mogen.

Trots åtgärder bedöms det som svårt att uppnå miljö kvalitetsmålen och grön infrastruktur i länet. Orsakerna till detta är flera, men det beror främst på att länets aktörer saknar rådighet att förändra strukturer i samhället som måste till för att målen på sikt ska kunna nås.

Genomförandet av åtgärder följs upp årligen av Länsstyrelsen.

1.1 Alla åtgärder i översikt

Nr, sida	Åtgärdsnamn	Ansvarig för genomförande	Insatsområde
Levande sjöar och vattendrag			
1, 12	Vandringshinder för fisk och utter i det kommunala vägnätet	Kommunerna	Tidigare miljöskulder
2, 14	Implementera den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten	Länsstyrelsen	Ekologiskt funktionella kantzoner
Myllrande våtmarker			
3, 15	Utdikad torvmark – kartläggning och åtgärder	Länsstyrelsen	Tidigare miljöskulder
Levande skogar			
4, 17	Kontinuitetsskogsbruk i skogsbeten – utveckla demonstrationsområden (omformulerad)	Biosfärområde Östra Vätterbranterna	Ett skogslandskap i balans, GI i exploaterade områden
5, 18	Hänsyn till friluftslivet i kommunala skogsbruksplaner	Kommunerna	Friluftsliv och naturturism
6, 19	Öka andelen lövskogar och tallskogar på kommunägd mark	Kommunerna	Ett skogslandskap i balans
7, 22	Viltstammar i balans	a) LRF*, Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen b) Skogsstyrelsen* och Länsstyrelsen	Ett skogslandskap i balans
8, 24	Dialog om de skogliga målbilderna för god miljöhänsyn	Södra*	Ett skogslandskap i balans, Ekologiskt funktionella kantzoner, GI i exploaterade områden
9, 26	Information till markägare om alternativa skogsbruksmetoder	Skogsstyrelsen	Ett skogslandskap i balans, GI i exploaterade områden
Ett rikt odlingslandskap			
10, 28	Utvecklingen på landsbygden – Vart är vi på väg?	Länsstyrelsen	Ett odlingslandskap i balans
11, 29	Uppsökande rådgivning för att öka arealen naturbetesmark (borttagen)	Länsstyrelsen	Ett odlingslandskap i balans
God bebyggd miljö			
12, 30	Ekosystemtjänster för företag (omformulerad)	Länsstyrelsen	Kartläggning av ekosystemtjänster
13, 31	Ekosystemtjänster för kommunala bostadsbolag	Kommunala bostadsbolag	Kartläggning av ekosystemtjänster
14, 32	Utbildningar om planering och skötsel av kommunernas ruderatmarker, gräsytor och andra stadsmarker (omformulerad)	a) Länsstyrelsen b) Kommunerna	GI i exploaterade områden
15, 33	Utbildning och vägledning om Grön infrastruktur i planeringsprocessen	Länsstyrelsen	GI i exploaterade områden
16, 35	Tillgängliggör friluftsliv och friluftsområden för fler	a) b) Länsstyrelsen	Friluftsliv och naturturism

Nr, sida	Åtgärdsnamn	Ansvarig för genomförande	Insatsområde
		c) Kommunerna*, Länsstyrelsen, Funktionsrätt Jönköping d) Kommunerna	
17, 36	Hälsoekonomi och friluftsliv	Region Jönköpings län	Friluftsliv och naturturismturism
Ett rikt växt och djurliv			
18, 37	Guide om ekosystemtjänster (omformulerad)	Länsstyrelsen	Kartläggning av ekosystemtjänster
19, 39	Inspiration till intresseorganisationer om naturvårdsåtgärder	Länsstyrelsen	GI i exploaterade områden
20, 40	Invasiva främmande arter på land och vatten	Länsstyrelsen	Invasiva främmande arter
21, 41	Frihuggning av skyddsvärda träd (omformulerad)	Sveaskog, kommunerna, Svenska kyrkan (Skara, Linköpings och Växjö stift)	Ett odlingslandskap i balans
22, 43	Natur- och kulturvärden i landskapsperspektiv	Länsstyrelsen*, Skogsstyrelsen	Ett odlingslandskap i balans
23, 45	Information om medel att söka	a) Länsstyrelsen b) Länsstyrelsen* Skogsstyrelsen c) Länsstyrelsen, Region Jönköpings län, Kommunerna, Smålands turism	Alla
24, 47	Tackbrev för insatser i landskapet	Länsstyrelsen	Ett odlingslandskap i balans
25, 48	Använda framtagna kunskapsunderlag som prioriteringsunderlag i naturvårdsarbetet	a) Länsstyrelsen b) Länsstyrelsen, Kommunerna, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Södra skogsägarna, LRF, Hushållningssällskapet, Föreningen Biosfärsområdet Östra Vätterbranterna	Alla
26, 50	Karaktärisering av landskapsstrukturer	Länsstyrelsen	Alla
27, 52	Grön infrastruktur i regionala strukturbilder	Region Jönköpings län	GI i exploaterade områden
28, 52	Främja barn och ungas tillgång till friluftsliv (omformulerad)	Kommunerna	Friluftsliv och naturturismturism
29, 54	Se över hur föreskrifterna inom befintliga naturreservat påverkar friluftslivet (omformulerad)	Länsstyrelsen	Friluftsliv och naturturismturism
30, 55	Öka kunskapen om allemansrätten	a) Länsstyrelsen b) Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Regionen, LRF, Södra Skogsägarna, Smålands turism, kommunerna c) Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Regionen, LRF, Södra Skogsägarna, Smålands turism, kommunerna d) kommunerna	Friluftsliv och naturturismturism
31, 57	Anordna tematräffar inom natur- och kulturturism	Smålands turism*, Länsstyrelsen	Friluftsliv och naturturismturism
32, 58	Organisation och ansvar för ett utvecklat friluftsliv	Kommunerna	Friluftsliv och naturturismturism
33, 60	Genomför friluftaktiviteter riktade mot barn och ungdomar	a-c) Kommunerna d) Kommunerna*, Länsstyrelsen	Friluftsliv och naturturismturism
34, 62	Kartläggning av socialt viktiga naturområden (omformulerad)	a) Länsstyrelsen b) Kommunerna	Friluftsliv och naturturismturism

*Huvudansvar för genomförande.

Innehållsförteckning

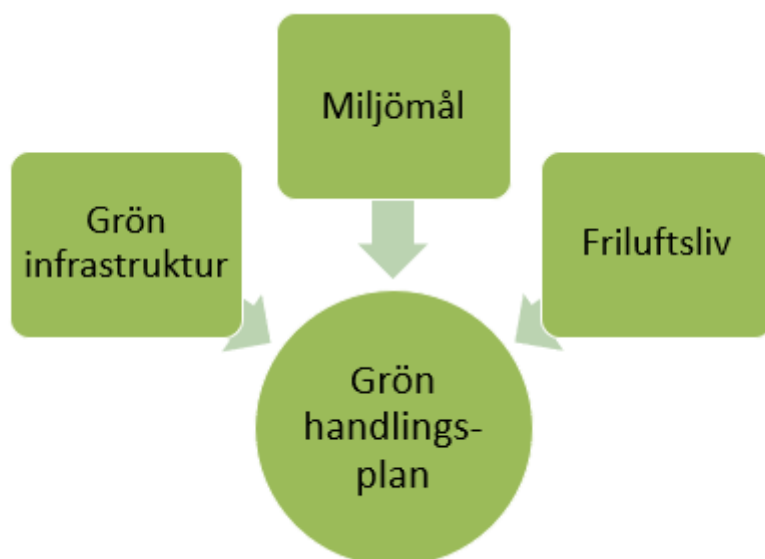
1.1	Alla åtgärder i översikt.....	5
2	Introduktion.....	8
2.1	Åtgärdsprogram för miljömålen.....	9
2.2	Läsanvisning.....	10
3	Åtgärder.....	12
3.1	Levande sjöar och vattendrag.....	12
	1. Vandringshinder för fisk och utfer i det kommunala vägnätet	12
	2. Implementera den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten	14
3.2	Myllrande våtmarker.....	15
	3. Utökad torvmark – kartläggning och åtgärder.....	15
3.3	Levande skogar.....	17
	4. Kontinuitetsskogsbruk i skogsbeten – utveckla demonstrationsområden	17
	5. Hänsyn till friluftsliv i kommunala skogsbruksplaner.....	18
	6. Öka andelen lövskogar och tallskogar på kommunägd mark.....	19
	7. Viltstammar i balans.....	22
	8. Dialog om de skogliga målbilderna för god miljöhänsyn	24
	9. Information till markägare om alternativa skogsbruksmetoder.....	26
3.4	Ett rikt odlingslandskap.....	28
	10. Utvecklingen på landsbygden - Vart är vi på väg?.....	28
	11. Uppsökande rådgivning för att öka arealen naturbetesmark (Borttagen)	29
3.5	God bebyggd miljö.....	30
	12. Ekosystemtjänster för företag.....	30
	13. Ekosystemtjänster för kommunala bostadsbolag	31
	14. Utbildningar om planering och skötsel av kommunernas ruderatmarker, gräsytor eller andra "stadsmarker".....	32
	15. Utbildning och vägledning om Grön infrastruktur i planeringsprocessen	33
	16. Tillgängliggör friluftsliv och friluftsområden för fler.....	35
	17. Hälsoekonomi och friluftsliv	36
3.6	Ett rikt växt- och djurliv.....	37
	18. Syfte och mål med åtgärder	37
	19. Naturvårdsinsatser för intresseorganisationer.....	39
	20. Invasiva främmande arter på land och i vatten	40
	21. Frihuggning av skyddsvärda träd	41
	22. Natur- och kulturvärden i landskapsperspektiv.....	43
	23. Information om medel att söka	45
	24. Tackbrev för insatser i landskapet	47
	25. Använda framtagna kunskapsunderlag som prioriteringsunderlag i naturvårdsarbetet.....	48
	26. Karaktärisering av landskapsstrukturer	50
	27. Grön infrastruktur i regionala strukturbilder	52
	28. Främja barn och ungas tillgång till friluftsliv	52
	29. Se över hur föreskrifter inom befintliga naturreservat påverkar friluftslivet	54
	30. Öka kunskapen om allemansrätten	55
	31. Anordna tematräffar inom natur- och Kulturturism.....	57
	32. Organisation och ansvar för ett utvecklat friluftsliv.....	58
	33. Genomför friluftsfaktiviteter riktade mot barn och ungdomar	60
	34. Kartläggning av socialt viktiga naturområden	61
4	Når vi målen med föreslagna åtgärder?.....	63
5	Uppföljning av åtgärderna	64
6	5 Referenser	65
7	Bilaga 1. Åtgärdsidéer	66
8	Bilaga 2 Aktörers åtaganden	80

2 Introduktion

Hållbar utveckling är ett övergripande politiskt mål, som syftar till att nästa generation ska få ta över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. För att nå dit krävs arbete på både global och lokal nivå.

Biologisk mångfald är en grundförutsättning för mänsklig överlevnad. Naturen ger samhället produkter och tjänster som bidrar till välfärd och livskvalitet. För en fungerande mångfald, krävs en grön infrastruktur som ger landskapsekologiska samband. Grön infrastruktur är även en grund för att uppnå många av miljömålen och bidra till möjligheter för ett rikt friluftsliv.

Denna rapport är en del av Grön handlingsplan för Jönköpings län, som är framtagen i samverkan med länets aktörer. Handlingsplanen är resultatet av ett samordnat genomförande av Länsstyrelsens uppdrag att ta fram 1) regionala åtgärdsprogram för miljö kvalitetsmålen, 2) handlingsplan för grön infrastruktur och 3) åtgärder för att nå friluftsmålen.

På grund av den stora omfattningen är handlingsplanen indelad i fyra delar:

- Uppdragsbeskrivning (del A) – *Varför en grön handlingsplan?*
- Nulägesbeskrivning med fokus på grön infrastruktur (del B) – *Var finns gröna värden och vilka är utmaningarna?*
- Insatser för Grön infrastruktur (del C) – *Vad behöver jobbas vidare med och hur kan handlingsplanen användas?*
- **Åtgärdsprogram** (del D) – *Vem ska göra vad 2018–2022? Åtgärder för att förbättra Grön infrastruktur och för att nå miljö kvalitets- och friluftsmålen.*

Till handlingsplanen finns även en kort sammanfattning.

2.1 Åtgärdsprogram för miljömålen

Detta åtgärdsprogram ersätter åtgärdsprogrammet för Djurens och växternas miljömål (2012–2016). Åtgärdsprogrammet är ett av fyra miljömålsprogram i länet. De övriga tre åtgärdsprogrammen är:

Minskad klimatpåverkan, 2015–2019, reviderad år 2017

Hälsans miljömål, 2016–2020

Vattnets miljömål, 2017–2021

Detta åtgärdsprogram tar ett bredare grepp än åtgärdsprogrammet för Djurens och växternas miljömål, eftersom det även är ett åtgärdsprogram för grön infrastruktur och friluftslivet. Det innebär att det finns starka kopplingar till de andra åtgärdsprogrammen, främst Vattnets miljömål, som innehåller åtgärder för Levande sjöar och vattendrag, och Hälsans miljömål, som innehåller åtgärder för God bebyggd miljö. Dessa två miljömål är viktiga för både den gröna infrastrukturen och friluftslivet. Eftersom de finns behov av kompletterande åtgärder inom dessa två mål även ingår även dem i detta åtgärdsprogram.

Avgränsningar och prioritering av åtgärder i handlingsplanen

Genom kartläggning av mål, möjligheter, utmaningar och de stora hoten för landskapets naturtyper har många åtgärdsförslag tagits fram (del B och C i handlingsplanen). Åtgärderna är tidsatta och har en ekonomisk uppskattning knuten till sig. De är inte bindande, utan bygger på överenskommelser mellan olika aktörer att utföra en åtgärd inom en viss tidsram.

En anledning till att en relativt stor andel av de föreslagna åtgärderna berör friluftslivet är att det tidigare inte har funnits något regionalt åtgärdsprogram med inriktning mot friluftsliv. Samtidigt ingår dock friluftsliv som en del i de miljö kvalitetsmål som ingår i åtgärdsprogrammet.

Fritidsfisket ingår i flera av friluftsmålen, men har konkretiserats ytterligare i *Strategi och handlingsplan för fritidsfiske och fisketurism i Jönköpings län 2020*. Strategin innehåller övergripande målsättningar som är nedbrutna i delmål med uppföljningsbara indikatorer samt åtgärder som konkretiserar hur målsättningarna ska nås. I strategin pekas förslag på utförare ut för respektive åtgärd. För respektive åtgärd finns också en uppskattad kostnad och

förslag på finansiering. Länsstyrelsen sammankallar till ett nätverk där frågorna diskuteras tillsammans med berörda aktörer.

Utöver miljömålets åtgärdsprogram finns det även åtgärdsprogram framtagna av vattenmyndigheterna inom vattenförvaltningen. De åtgärder som föreslås här inom Levande sjöar och vattendrag ska alltså komplettera de redan beslutade åtgärderna i dessa program.

Länsstyrelserna och regionerna i Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län, Skogsstyrelsen och flera andra organisationer har tagit fram en gemensam skogsstrategi för Småland. Strategin innehåller ett antal åtgärdsförslag som har koppling till miljömålet Levande skogar samt grön infrastruktur.

Skogsstyrelsen och Trafikverket har svårt att binda upp sig i regionala åtgärder som inte ligger i linje med nationella anvisningar eller som har särskild finansiering. I dag saknas det därför åtgärdsförslag inom vissa områden, särskilt inom området transportinfrastruktur där Trafikverket är en nyckelaktör.

Av alla de idéer som kommit upp under framtagandet av handlingsplanen är det många som fortfarande bara är på idéstadiet. Detta trots att flera av dem säkerligen är högst relevanta att gå vidare med. För att inte tappa bort åtgärdsidéerna har de samlats i en lista (bilaga 1) där de strukturerats utifrån huvudsaklig naturtyp som de kopplar till. Syftet med listan är att den ska hållas levande och tjäna som en idébank för framtida åtgärder och projekt. Tanken med det kommande arbetet är att dels genomföra åtgärderna som olika aktörer åtagit sig och dels att fortsätta arbeta med åtgärdsidéerna och systematiskt koppla åtgärder till mål och hot så att fokus blir på de mest effektiva och verkningsfulla åtgärderna.

2.2 Läsanvisning

Denna del av den gröna handlingsplanen innehåller främst förslag på åtgärder.

Varje åtgärdsbeskrivning följer en given uppställning. Om inte annat anges är tidplanen att åtgärderna ska genomföras under programperioden juli år 2018–2022. Vissa åtgärder är tidsatta att genomföras till ett särskilt årtal.

Under rubriken ”Ansvar” anges den organisation som förväntas genomföra åtgärden, alternativt medverka i genomförandet om det är flera organisationer som anges. Då flera organisationer anges som ansvariga för en åtgärd anges vilken aktör som är huvudansvarig där så är möjligt. Huvudansvarig är då markerad med en stjärna.

Under kostnad och finansiering anges förslag på finansieringsmöjligheter samt en uppskattning av kostnad för genomförandet av åtgärden. Kostnaderna har i de flesta fall uppskattats utifrån följande intervallmodell:

- Ryms inom ordinarie verksamhet
- <100 000 kr
- 100 000 kr–1 miljon kr
- 1–5 miljoner kr
- >5 miljoner kr

Om rimligt/möjligt har precisare bedömningar tagits fram.

Vid uppföljning av åtgärderna kommer en bedömning enligt följande skala göras:

G: Åtgärden är genomförd helt eller i huvudsak, eller har införts i löpande verksamhet

H: Åtgärden är genomförd till mer än hälften

P: Åtgärden är påbörjad men ännu inte gjord till mer än hälften

E: Åtgärden är ej påbörjad

För att underlätta uppföljningen är det specificerat redan i åtgärden vad som ska ha gjorts för att uppfylla de respektive stegen.

Efter åtgärderna finns en analys över vad åtgärderna i programmet kan leda till och om målen kommer att nås med hjälp av åtgärderna.

3 Åtgärder

3.1 Levande sjöar och vattendrag

1. Vandringshinder för fisk och utter i det kommunala vägnätet

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Att stärka den biologiska mångfalden och gröna infrastrukturen genom att förbättra konnektiviteten och därigenom möjligheterna för organismer att förflytta sig genom vattendragen.

BAKGRUND

Vandringshinder i vattendrag är hinder som stänger olika djurarter ute från deras naturliga livs-, lek- och uppväxtområden. Detta orsakar problem för djuren då de är beroende av att kunna vandra fritt för att förbättra sin chans att överleva och reproducera sig. Vandringshinder är på så vis ett hot mot djurarters fortlevnad och därmed den biologiska mångfalden. Vandringshinder kan utgöras av broar, dammar och felkonstruerade vägtrummor.

Tidigare genomförda bedömningar och inventeringar visar att en tredjedel av alla vägpassager utgör definitiva eller partiella vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur, exempelvis bottendjur, groddjur och utter. Detta gäller troligtvis även i det kommunala vägnätet, där kommunen har ett ansvar. I den nationella Biotopkarteringsdatabasen finns en hel del uppgifter om karterade vägpassagers passerbarhet både för fisk och för landlevande organismer såsom utter. Här ingår även vägpassager i det kommunala vägnätet i den mån de har omfattats av genomförda biotopkarteringar.

Åtgärder för att öka vandringsbarheten bidrar både till biologisk mångfald, grön infrastruktur och att nå miljö kvalitetsnormerna för vatten. Vid åtgärdande av vandringshinder kan andra frågor behöva beaktas såsom kulturmiljövärden, risken för spridning av främmande arter och risker för skred och översvämningar. Åtgärder vid biotopkarterade vandringshinder i Jönköpings län finns med i Länsstyrelsens samlade åtgärdsplan för vatten (SÅV). Enligt SÅV-metodiken finns det möjlighet att göra en prioritering av vandringshinder att åtgärda. SÅV omfattar däremot inte åtgärder för att förbättra passagemöjligheter för utter.

Åtgärden kompletterar åtgärden Levande sjöar och vattendrag 10 i åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål, om inventering av vandringshinder vid enskilda vägar och skogsbilvägar som Länsstyrelsen ansvarar för.

GENOMFÖRANDE

- a) Kommunerna inventerar vilka vandringshinder för fisk och andra vattenlevande djur, inklusive utter, som finns i det kommunala vägnätet.
- b) Kommunerna tar fram en plan för att åtgärda de vandringshinder som identifierades i del a. Planen ska tas fram i samråd med Länsstyrelsen och vid planering och prioritering av

åtgärderna bör man utgå från den prioriteringsmetodik som finns i Länsstyrelsens samlade åtgärdsplan för vatten (SÅV).

c) Kommunerna påbörjar genomförandet av åtgärderna i den framtagna åtgärdsplanen under programperioden.

d) Länsstyrelsen tillhandahåller underlag med potentiella inventeringsobjekt samt, vid behov, en utbildning för kommunernas inventerare.

Kommentarer till genomförandet

I den nationella biotopkarteringsdatabasen finns idag cirka 100 vägpassager som kan vara aktuella för åtgärder i länets kommuner. De flesta av dessa är vägpassager som bedömts som svåra att passera för utter. Det finns vattendrag som inte inventerats tidigare och därför inte finns med i biotopkarteringsdatabasen. Som underlag för inventeringen i del a kommer Länsstyrelsen därför ta fram ett underlag med de potentiella vandringshinder orsakade av vägpassager som bör prioriteras för inventering.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Åtgärdande av vandringshinder är av avgörande betydelse för vandrande fisk.

Kommunerna:

Åtgärden anses som:

G: a, b och c är genomförda.

H: a och b är genomförda.

P: a är genomförd.

Länsstyrelsen:

Åtgärden anses som:

G: En utbildning är genomförd (under förutsättning att den är efterfrågad) samt har tillhandahållit underlag.

H: Underlaget är skickat till kommunerna, men utbildningen är inte genomförd.

Kostnad och finansiering

Bidrag för åtgärdande av vandringshinder kan sökas från exempelvis Naturskyddsföreningens Bra miljöval.

ANSVAR

Kommunerna (a-c), Länsstyrelsen (d)

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Ekosystemtjänster: Fiske och rekreation.

Insatsområde: Tidigare miljöskulder.

2. Implementera den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Bevara värdefulla vattendrag genom att skapa ekologiskt funktionella kantzoner utmed utvalda vattendrag. Fler och bättre kantzoner bidrar till grön infrastruktur för både limniska och landlevande arter.

BAKGRUND

Strategin för långsiktigt bevarande av värdefulla vattendrag är ett försök att hitta en effektiv modell och ett arbetssätt för att kunna bevara de mest värdefulla vattendragen i länet långsiktigt, enligt miljömålet Levande sjöar och vattendrag. Strategin försöker ta tillvara styrkan det innebär att många markägare tillsammans berörs av och behöver vara delaktiga i bevarandet av vattendragen. Samtidigt är detta i sig en stor utmaning i bevarandearbetet. Strategin kan användas fullt ut i jord- och skogsbruksmark.

Fokus i strategin för bevarande av vattendragen ligger på att skapa ekologiskt funktionella kantzoner utmed vattendragen i sin helhet. I strategin föreslås en modell där utgångspunkten är att en detaljerad ”Blå” (vatteninriktad) planläggning görs av kantonerna med syfte att beskriva själva zonen i omfång och hur den ska skötas på kort och lång sikt för att vara ekologiskt funktionell för vattendraget. Avgörande för framgång är att nödvändig skötsel verkligen utförs.

I strategin är utgångspunkten att ansvaret är gemensamt. Markägaren har ett stort ansvar och kan också välja att axla det i den omfattning som denne bedömer möjligt medan Länsstyrelsen stöttar upp där så krävs. Genomförandet är tänkt att ske i samarbete med markägarorganisationer och andra intressenter.

Metoden som beskrivs i sin helhet i strategin omfattar följande fem steg:

1. Vattendragsvandring – samarbete med markägarorganisation/er. *Viktigt med hög deltagarandel av markägare*
2. Blå planläggning
3. Naturvårdsavtal erbjuds till samtliga fastighetsägare (om skötselåtgärder listats i Blå planen)
4. Markägare väljer i samråd med länsstyrelsen förvaltningsform, med eller utan ersättning
5. Uppföljning och utveckling

Metoden kommer att tillgängliggöras när den är fastställd.

GENOMFÖRANDE

Den metod som har tagits fram i strategin ska tillämpas vid tre vattendrag i länet under programperioden. Åtgärden innebär att minst steg 1–2 i arbetsmodellen ska vara genomförd i respektive vattendrag.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Ekologiskt funktionella kantzoner har stor betydelse för grön infrastruktur och vattenförekomsternas biologi. Åtgärden har stor potential att förbättra kantzoner i länet.

Åtgärden anses som:

G: Metoden (minst steg 1–2) har använts vid tre vattendragsetapper.

H: Metoden (minst steg 1–2) har använts vid två vattendragsetapper.

P: Metoden (minst steg 1–2) har använts vid en vattendragsetapp.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Ryms inom befintlig verksamhet.

ANSVAR

Länsstyrelsen

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Levande sjöar och vattendrag och kan även ha betydelse för arbetet med klimatanpassning.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområde: Ekologiskt funktionella kantzoner.

3.2 Myllrande våtmarker

3. Utdikad torvmark – kartläggning och åtgärder

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Att restaurera våtmarker i länet samt minska läckaget av växthusgaser. Restaurering stärker även den biologiska mångfalden och ger möjlighet till attraktiva friluftsområden.

BAKGRUND

I länet uppskattas 90 procent av alla torvbildande våtmarker vara påverkade av dikning. Vid dikning sänks vattennivåerna och våtmarkerna torrläggs. I de fall dikningen skett på organogena jordar medför en syresättning av de tidigare syrefattiga torvmarkerna att nedbrytningen av materialet kan sätta igång. Nedbrytningen frigör växthusgaser såsom koldioxid och kvävedioxid till atmosfären. Samtidigt minskar utsläppen av metan. Orörda våtmarker genererar emissioner av metan då gasen bildas under anaerob nedbrytning. Utsläppen av växthusgaser är generellt sett större från den dikade torvmarken jämfört med utsläppen från orörda våtmarken trots de metanutsläpp som förekommer från de sistnämnda (Jordbruksverket, 2014:24).

Genom att kartlägga våtmarker där restaureringsåtgärder kan leda till stor miljönytta vad gäller klimatpåverkan och/eller biologisk mångfald ökar förutsättningarna för att kostnadseffektiva åtgärder vidtas i samband med restaureringsprojekt eller kompensationsåtgärder. Naturvårdsverket har lämnat förslag till regeringen som innebär att användningen av kompensationsåtgärder i samband med tillstånd för torvtäkt ska öka, bland annat för att minska den negativa effekten för klimatet.

Kartläggningen kan även underlätta en bedömning av vilka befintliga torvtäkter som kan efterbehandlas med syfte att uppnå hög biologisk mångfald, friluftsliv och/eller återskapande av torvbildande förmåga (klimatnytta).

GENOMFÖRANDE

Länsstyrelsen ska:

- a) Jobba med uppsökande verksamhet för åtgärdsobjekt som identifierades i tidigare analyser (övergiven jordbruksmark och dikad myrmark).
- b) Kartlägga äldre torvtäkter utan efterbehandlingskrav
- c) Vara delaktigt i framtagande av en handbok/checklista för de enskilda markägare som vill restaurera sina utdikade torvmarker (Göteborgs universitet ta fram den).
- d) Erbjudna markägare som kontaktades (punkt a)) hydrologisk analys över vad för konsekvenser en restaurering innebär.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Åtgärden har en klimateffekt då läckaget av växthusgaser från dikade våtmarker förväntas minska. Den lokala miljöeffekten kan också bli stor vad gäller biologisk mångfald och friluftsliv. Dessutom är åtgärden viktig för klimatanpassning eftersom våtmarker utgör ett skydd mot, samt lindrar effekten, av översvämningar och torra.

Åtgärden anses som:

G: a-d uppfyllda.

H: Minst hälften av punkterna är uppfyllda.

P: Färre än hälften av punkterna är uppfyllda.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

A, b, c, och e genomförs inom ordinarie verksamhet. Skyddade myrar i d faller inom ordinarie verksamhet men för oskyddade myrar krävs det att projektmedel söks. F kräver särskilda projektmedel.

ANSVAR

Länsstyrelsen

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSONRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Främst Myllrande våtmarker, men även Begränsad klimatpåverkan och Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområde: Tidigare miljöskulder.

3.3 Levande skogar

4. Kontinuitetsskogsbruk i skogsbeten – utveckla demonstrationsområden

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Behålla och utveckla biologiska och kulturella värden tillsammans med markägare, på ett för dem ekonomiskt bärkraftigt sätt, i en naturtyp som minskat kraftigt i Sverige och länet.

Bakgrund

Ett mer variationsrikt skogsbruk är ett av tio etappmål som handlar om biologisk mångfald inom det svenska miljömålsarbetet. Målet fastställdes av regeringen år 2014. Vid den årliga uppföljningen av etappmålen som nyss genomfördes konstaterades att målet om ett mer variationsrikt skogsbruk ännu inte uppnåtts.

Biosfärområde Östra Vätterbranterna strävar efter att vara ett modellområde och en arena för att testa nya metoder som sedan kan spridas vidare till resten av länet och andra delar i Sverige. Biosfärområdet och tidigare projekt Östra Vätterbranterna har en lång tradition och omfattande erfarenhet av samverkansprojekt. På senare år har projekten ”Lövsuccé” och ”LEIF i praktiken” genomförts. Både myndigheter, markägare och ideell naturvård finns representerade i biosfärområdets styrelse och verkställande utskott. Dessutom finns bra underlag om natur- och kulturvärden i området, bland annat Länsstyrelsens och Skogsstyrelsens nyckelbiotopsinventeringar. Även Jönköpings kommun har användbara underlag i form av sitt naturvårdsprogram.

Många befintliga eller tidigare skogsbeten är kända av markägarna och klassade som nyckelbiotoper i skog eller odlingslandskap. I många fall finns dessa med i skogsbruksplaner där de har någon form av naturvårdsklass (NO/NS eller K/PF). Ett projekt med skötselinslag kan därför förväntas få ett positivt mottagande av markägare.

GENOMFÖRANDE

- a) Söka ut skogsbeten i befintliga skogar med lång skoglig kontinuitet inom Östra vätterbranterna i befintligt nyckelbiotopsinventeringsmaterial och eventuellt flygbilder samt äldre kartmaterial. Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen kan bidra med utdrag ur nyckelbiotopsregistret och utsökning ur relevanta GIS-skikt för att hitta lämpliga objekt.
- b) Diskutera framtaget material med intresserade skogsägare inom området.
- c) Identifiera och ta fram handlingsplan som innehåller praktiska åtgärder för att åstadkomma demonstrationsområden för kontinuitetsskogsbruk i skogsbeten inom valda fastigheter inom Biosfärområde Östra vätterbranterna.
- d) När en del av åtgärderna genomförts används demonstrationsområdena för studiebesök och skogs dagar.
- e) Informationsmaterial (skriftligt och/eller digitalt) tas fram för att ytterligare kommunicera resultaten.

Kommentarer till genomförande

Samverkansparter i åtgärden kan vara bland andra Läns museet, Skogsstyrelsen och Södra skogsägarna.

Miljöeffekt och uppföljning

En positiv biologisk effekt förväntas eftersom åtgärden innebär en kontinuitet som flera arter behöver. En mer mångformig och upplevelserik skog ger en rekreativ effekt samtidigt som en kulturhistorisk effekt fås då i stort sett all skog har en historik som betesskog och därmed utgör ett biologiskt kulturarv.

Åtgärden anses som:

G: a-e är genomförda.

H: a-c är genomförda.

P: a och b är genomförda.

Kostnad och finansiering

Särskilda projekt pengar söks exempelvis via LONA eller genom landsbygdsprogrammet (restaurering av skogsbete).

ANSVAR

Biosfärområde Östra Vätterbranterna

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Levande skogar samt Ett rikt växt- och djurliv.

Ekosystemtjänster: Kulturupplevelser och friluftsliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett skogslandskap i balans samt Grön infrastruktur i exploaterade områden.

5. Hänsyn till friluftsliv i kommunala skogsbruksplaner

Syfte och mål med åtgärden

Åtgärden syftar till att öka medvetandet om vilka områden som nyttjas mest av det rörliga friluftslivet i nära anslutning till tätorten samt vilka värden det är som skapar attraktivitet. Dessutom syftar åtgärden till att kommunerna anpassar sin skötsel av de mest värdefulla områdena på eget markinnehav så att värdena bevaras och utvecklas.

Bakgrund

Skogen har stor betydelse för människors livsmiljö, lek miljö och naturvistelse, men också för turismen och besöksnäringen. Dess värden är ofta lokalt unika eftersom likvärdiga miljöer med motsvarande tillgänglighet ofta saknas. I all skog, men särskilt i närskogar är uppehållsplatser viktiga komponenter. Upphållsplatser är naturliga mötesplatser och målpunkter under skogsbesök och annan utevistelse. De bildas där upplevelserna eller förutsättningar för aktiviteter är som bäst. Stigar och leder har stor betydelse för tillgänglighet och framkomlighet i skogen då det längs dessa stråk det mest frekventa nyttjandet sker. Stigar och leder finns i all skog och förutom att utgöra viktiga komponenter i närskogar och friluftsskogar kan de också ha kulturhistoriska värden.

Skogsområden klassas och förvaltas efter sitt behov av hänsyn och anpassad skötsel. Skogssektorn har även tagit fram gemensamma målbilder för bland annat god miljöhänsyn och för friluftsliv och rekreation¹.

Genomförande

Kommunerna i länet åtar sig att se över gällande styrdokument eller riktlinjer för den egna skogsförvaltningen så att de klargör att den tätortsnära skogens unika värden för friluftsliv ska dokumenteras och förvaltas med hänsyn.

Kommentarer till genomförande

Om andra intressen utöver friluftsliv också väger tungt för den enskilda kommunen kan hänsyn till dessa också tas i skogsbruksplanerna. Åtgärden kopplar till åtgärd 6 i detta åtgärdsprogram om att öka andelen lövskogar och tallskogar på kommunägd mark.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Åtgärden anses som:

G: Översyn av det egna skogsinnehavet har genomförts utifrån beslutade strategier/planer.

H: Plan/strategi/styrande dokument har tagits fram och beslutats i nämnd.

P: Skogsområden har inventerats och klassats efter sitt behov av hänsyn.

Kostnad och finansiering

Inom befintlig verksamhet

Ansvar

Kommunerna

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Friluftsmål: 5. Tillgång till natur för alla.

Miljömål: Ett rikt växt och djurliv.

Agenda 2030: Mål 3. Hälsa och välbefinnande, 11. Hållbara städer och samhällen samt 12. Hållbar konsumtion och produktion.

Ekosystemtjänster: Främst kulturella ekosystemtjänster som berörs men kan även ha positiv inverkan på andra typer av ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturism

6. Öka andelen lövskogar och tallskogar på kommunägd mark

Syfte och mål med åtgärden

Genom att öka andelen lövskogar och tallskogar i landskapet skapas en större variation jämfört med dagens situation där granen dominerar skogslandskapet. Detta gynnar den biologiska mångfalden och ökar det sociala värdet på skogarna. Mer blandskog gör dessutom skogen mer beständig mot klimatförändringar.

---

¹ Skogsstyrelsen. 2016.

Bakgrund

Utvecklingen inom skogen har lett till en dominans av gran i landskapet. Monokulturer av planterad gran, som under stora delar av sin livstid hyser endast en ringa mångfald av arter och som har ett lågt rekreativvärde, präglar stora områden. Monokulturer riskerar att drabbas extra hårt av till exempel svamp- och insektsangrepp. Rena granskogar kan dessutom vara känsligare för stormar. Att vända trenden med en ökad granandel i skogarna kräver insatser från olika håll. Ett sätt är att kommunerna föregår med gott exempel och ökar andelen lövträd och tall på sin mark.

Flera kommuner har skrivningar i sina översiktsplaner att de ska öka andelen lövskog. För att få riktigt genomslag måste denna ambition också skrivas in i kommunernas skogsbruksplaner. Var och hur mycket lövskog som bör finnas på en kommuns marker beror på vilken typ av marker kommunen äger. En ökning av andelen lövskog måste göras med tanke på ståndortsanpassning. Detsamma gäller andelen tall.

Kommunerna kan till exempel använda LEIF (Levande Ekosystem I Framtiden) som ett planerings- och prioriteringsunderlag för att få fram var ett ökat lövträdsinslag gör mest nytta, bland annat för den gröna infrastrukturen. LEIF visar hur stora arealer av en viss typ av biotop som behövs i ett landskap för att den biologiska mångfalden ska finnas bevarad². Lövskogar uppfattas ofta som attraktiva, vilket gynnar människors nyttjande av skogarna för rekreation och friluftsliv.

Några särskilt bra miljöer att bevara och öka lövandelen i är³:

- Kantzoner och bryn. Här möts olika miljöer som exempelvis barrskog, lövskog och öppen mark och här lever arter från alla miljöerna. Lövrika brynmiljöer med ovanligare träd och buskar samt bärande och blommande träd uppfattas ofta som vackra. Kantzonerna kan utgöra spridningskorridorer för många arter. Genom att lämna sista biten fri från gran ökar värdena i kantzonen mellan skog och öppen mark.
- Längs (skogs)bilvägar ger lövträd ett ljusare och trevligare intryck vilket är positivt för vandrare och cyklister som använder vägarna för rekreation och friluftsliv, då sikten kan bli bättre än med granar ända in på vägen. Solen och vinden kan komma åt att torka upp vägen. Nackdelen är att lövrika vägkanter kan locka viltet ut till vägkanterna.
- Mot sjöar och vattendrag har lövträd sin givna plats genom att de ger skugga mot vattnet. Lövträden bidrar med näringsrik förna och död ved till vattnets alla småkryp och ger en stormfast skyddszon som fångar upp näringsämnen och tungmetaller från omgivande marker. Al och andra lövträd och buskar minskar också effektivt risken för erosion.
- Blöta och fuktiga områden kan med fördel föryngras naturligt med lövträd istället för att planteras med gran. Detta är ett exempel på ståndortsanpassning där förutsättningarna på växtplatsen får avgöra vilket träslag som är bäst lämpat att växa där. Alkärr ger en ytterligare funktion i fuktiga områden genom sin förmåga att bryta ned giftigt metylkvicksilver.

² Länsstyrelsen i Jönköpings län 2017b

³ Länsstyrelsen Jönköpings län 2017 c

Att satsa på tall- eller lövskogar kan vara förknippat med problem med viltskador. Handlar det om nyetablering av ädellövbestånd kan det vara nödvändigt att hägna in områden. I vissa fall kan stöd sökas från Skogsstyrelsen för detta. Ett sätt att komma runt viltproblematiken är att på sikt omvandla granskogar till lövskogar genom att systematiskt hugga ut gran och gynna det löv som redan finns och som kommer naturligt. Skogsstyrelsen har även genom projektet Mera tall verkat för att öka andelen tall i långsiktig balans med livskraftiga klövviltstammar.

Genomförande

Kommunerna uppdaterar sina skogsbruksplaner så att det blir tydligt fokus på en ökad andel lövskog och tallskog. Målet ska skrivas in i skogsbruksplanen och ange hur många procent (minst) av kommunens skogsmark som ska vara lövskog respektive tallskog.

Kommentarer till genomförande

Eftersom alla kommuner har olika förutsättningar vad gäller hur mycket mark de har, om det är mark som lämpar sig bäst för löv och så vidare, så är det upp till respektive kommun att sätta ett mål för åtgärden. En ökning av andelen löv- eller tallskog måste göras med tanke på ståndortsanpassning. Med lövskog menas att områdena till minst 70 procent domineras av löv⁴. I tallskogar måste andelen tall vara minst 65 procent.

Ett sätt att genomföra åtgärden är att det vid upphandling av ny skogsbruksplan ingår att den som får uppdraget att göra planen ska föreslå lämplig procentandel samt lägga in potentiella områden där det kan vara lämpligt att satsa på löv- eller tallskog.

Eftersom det är andelen granskog som åtgärden syftar till att minska ska andelen lövskog inte öka på bekostnad av tallskogar eller tvärtom. Goda exempel finns att hämta från Båstad kommun och även Österlen.

Åtgärden kopplar till åtgärd 2 Levande skogar om hänsyn till friluftsliv i kommunala skogsbruksplaner.

Miljöeffekt och uppföljning

Miljöeffekterna är stabilare ekosystem med en ökad biologisk mångfald och motståndskraftigare skogar som följd, samt på sikt friskare medborgare. Effekten kommer på lång sikt och går inte att se under programperioden. Uppföljning görs genom att se vad som står i kommunernas skogsbruksplaner.

Åtgärden anses som:

G: En beslutad skogsbruksplan finns med ett bestämt mål om hur stor del av kommunens skogsmark som ska vara lövskog respektive tallskog.

H: Ett förslag till mål för hur stor del av kommunens skogsmark som ska vara lövskog respektive tallskog är framtaget men inte beslutat.

P: Arbete pågår med att definiera lämpligt mål om hur stor del av kommunens skogsmark som ska vara lövskog respektive tallskog.

---

⁴ Skogsstyrelsen, 2018

Kostnad och finansiering

Kostnaden för att uppdatera skogsbruksplanerna bedöms som relativt små och kan ingå i ordinarie verksamhet. Däremot kan inkomsterna från skogarna minska beroende på möjligheter till avsättning samt hur stora arealer som berörs. Om inhägnad krävs för att få upp lövträd eller tall tillkommer en kostnad för det. Vissa stöd från Skogsstyrelsen kan vara möjliga att söka i samband med åtgärden, till exempel stöd för ädellövskogbruk och NO-KÅS.

Ansvar

Kommunerna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Levande skogar, Ett rikt växt- och djurliv samt Myllrande våtmarker.

Ekosystemtjänster: Rekreation.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett skogslandskap i balans.

7. Viltstammar i balans

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Åtgärden syftar till att öka arealen löv- och tallskogar samt i förlängningen gynna mångfalden av växter och djur, öka skyddet mot klimatförändringar och stimulera positiv utveckling av skogens ekosystemtjänster. Skogsbruket ska kunna bedrivas ståndortsanpassat där förnyring sker med för marken lämpligt trädslag, vilket förutsätter bland annat viltstammar i balans med betestillgången. För att uppnå syftet med åtgärden behövs såväl ökad kunskap som praktiska åtgärder.

Bakgrund

Gran är det dominerande trädslaget i Jönköpings län, följt av tall och därefter lövträd. Förnyring med gran har dominerat under många år medan förnyringen av tall har minskat sedan början på 1980-talet. Arealen lövskogar i de lägre åldersklasserna har emellertid ökat sedan början på 1980-talet. Ökningen under senare år beror sannolikt på ett ökat lövuppslag efter stormarna i början på 2000-talet⁵ samt en ökad insikt att lövinblandning skapar en ”stormsäkrare” skog⁶.

För att öka förekomsten av lövträd har ett antal aktörer arbetat med projektet ”Lövsuccé för landskapet” som har handlat om att öka lövträdsandelen i olika successioner och i sammanhängande stråk i Östra Vätterbranterna⁷. Under år 2016 har Södra sett ett trendbrott i och med att försäljningen av tallplantor har ökat⁸. Skogsstyrelsen har under åren 2010–2015 arbetat med projektet ”Mera tall” som handlade om att visa att det går att bedriva ett ståndortsanpassat skogsbruk i långsiktig balans med livskraftiga klöviltstammar. Projektet har nu fått en fortsättning under åren 2016–2018.

En viktig orsak till att många skogsägare fortsätter att satsa på gran är problemen med ett högt betestryck från viltet på lövträds- och tallförnyringar. För att skapa en älgstam som är

⁵ Länsstyrelsen 2015

⁶ SLU, 2011. Fakta skog nr 7. Sparat löv i granbestånden minskar risken för stormskador vintertid

⁷ Länsstyrelsen i Jönköpings län 2017c

⁸ Södra, 2015

i balans med betesresurserna har Viltförvaltningsdelegationen fastställt en förvaltningsplan för älg. Viltskadebilden är idag tämligen långt ifrån målen i planen för stora delar av länet och vidare åtgärder behöver vidtas för att nå målen. Det finns en rad åtgärder som kan vidtas för att minska betesskadorna. Förutom att minska viltstammarna och vidta avskräckande åtgärder så kan man också arbeta med foderhöjande åtgärder. Ett exempel på detta är att sköta bryn- och gamla inägomarker så att de kan utnyttjas som viltfoder. Skötsel av brynmiljöer kan också gynna den biologiska mångfalden och därmed särskilt intressant ur ett grön infrastruktur-perspektiv. Det foder som skapas i bryn utgör emellertid bara en mindre kompletterande del av det totala foderbehovet hos viltstammarna.

Genom samverkan mellan skogsägare, jägare, kommuner och myndigheter kan stora arealer av skogens ekosystemtjänster öka. Det förutsätter dock att viltstammarna kan balanseras så att skogen kan ståndortsanpassas, vilket i sin tur gynnar bland annat löv- och tallskogarna, biologisk mångfald och skogens sociala värden.

Skogsstyrelsen driver en rådgivningskampanj kallad ”Mer varierat skogsbruk” med start år 2017. Denna åtgärd kan platsa i den kampanjen. Likaså kan denna åtgärd platsa i Lantmännens Riksförbunds pågående projekt ”Viltstammar i balans 2.0”⁹.

Denna åtgärd har vissa beröringspunkter med åtgärd 6. Öka arealen lövskogar och tallskogar på kommunägd mark. Åtgärden kan även dra nytta av åtgärd 24. Använda framtagna kunskapsunderlag som prioriteringsunderlag i naturvårdsarbetet. Samtidigt ligger åtgärden i linje med den regionala skogsstrategi som togs fram år 2017.

Genomförande

- a) Åtgärden innehåller en kunskapshöjande del i vilken skogsägare, yrkesverksamma inom skogsbruket och jägare erbjuds informationstillfällen om bland annat ståndortsanpassning, viltförvaltning och praktiska åtgärder för att minska betesskador och förvalta viltet för jakt. Bland praktiska åtgärder ingår åtgärder som bidrar till att styra viltet, varav vissa samtidigt kan bidra till att gynna andra skogliga ekosystemtjänster, som framhävande av kulturmiljöer eller gynnande biologisk mångfald genom anläggande framhuggning av lövrika bryn. Utbildningsmaterialet hålls tillgängligt på Internet.
- b) Som steg två arbetar Skogsstyrelsen, Södra och Länsstyrelsen efter de inledande informationstillfällena med löpande kunskapsstöd och informationsspridning om ståndortsanpassning, älgförvaltning, hur man kan undvika viltskador genom till exempel anpassning av bryn och utnyttja inägomarker till viltfoder. De praktiska åtgärderna kan genomföras med stöd och i vissa fall bidrag från myndigheter och organisationer.

Kommentarer till genomförande

Jägareförbundet är en möjlig samverkanspart i åtgärden.

Miljöeffekt och uppföljning

---

⁹ LRF, 2017

Den viktigaste miljöeffekten är bättre ståndortsanpassning i skogsbruket med möjlighet att förnygra med tall och lövträd på lämpliga marker. Mer tall och lövträd i markerna innebär en ökad mängd viltfoder och en ökad chans att plantor klarar sig utan viltskador. Uppföljning kan bland annat ske genom sammanställning av antalet genomförda skogsdag/workshops och antalet deltagare på träffarna, ordinarie älgbetesinventering för att se om betestrycket har minskat, förnygrad areal med tall och löv, avskjutningsstatistik med mera.

Åtgärden anses som:

G: Minst två jägare/skogsägare per älgförvaltningsområde har deltagit på minst ett informationstillfälle. Södra, Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen arbetar med kompetensstöd och informationsspridning enligt åtgärdens syften inom de ramar som den löpande verksamheten erbjuder.

H: Minst två utbildningstillfällen är genomförda och kompetensstöd och informationsspridning av Skogsstyrelsen, Södra och Länsstyrelsen har kommit igång.

P: Utbildningstillfällen planeras och/eller Skogsstyrelsen och Södra planerar att arbeta med kompetensstöd och informationsspridning enligt åtgärdens syften i sin löpande verksamhet.

Kostnad och finansiering

Inom LRF-drivet projekt samt inom ordinarie verksamhet för Skogsstyrelsen, Södra och Länsstyrelsen. Eventuellt kan en avgift tas ut från deltagare på utbildningstillfällena. Det kan även vara möjligt att söka finansiering från till exempel Skogssällskapet eller landsbygdsprogrammet. Om ett nytt Lövsuccé-projekt blir beviljat medel kan denna åtgärd dra nytta av det. De praktiska åtgärder som markägarna genomför kan i vissa fall finansieras med stöd från myndigheter och organisationer.

Ansvar

- a) LRF*, Skogsstyrelsen, Södra och Länsstyrelsen
- b) Skogsstyrelsen*, Södra och Länsstyrelsen

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Levande skogar, Myllrande våtmarker samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Ekosystemtjänster: Timmer, biomassa, råvara till papper, vilt/jakt och rekreation.

Insatsområden: Ett skogslandskap i balans.

8. Dialog om de skogliga målbilderna för god miljöhänsyn

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Öka kunskapen och samsynen kring skogssektorns gemensamma målbilder för god miljöhänsyn, vilket i förlängningen ska leda till förbättrad miljöhänsyn i skogsbruket.

BAKGRUND

Skogssektorns gemensamma målbilder för god miljöhänsyn togs fram i ett projekt kallat ”Dialog om miljöhänsyn” och presenterades år 2013. Målbilderna har tagits fram i dialog med skogsnäringen, ideella organisationer, forskning och myndigheter. Flera av målbilderna handlar om miljöhänsyn i kantzoner mot sjöar och vattendrag. Sett ur ett gröninfrastukturperspektiv är kantzonen betydelse stor och det finns anledning att i särskilda satsningar lyfta medvetenheten om just dessa målbilder. Under år 2016 fastställdes både reviderade och nya målbilder.

Etappmålet Miljöhänsyn i skogsbruket togs av regeringen år 2014 och anger att de förväntningar som samhället har på miljöhänsyn i skogsbruket ska vara tydliggjorda och kända av skogsbruket, så att de får en praktisk tillämpning. Skogsstyrelsen bedömde vid 2016 års uppföljning att etappmålet är uppnått, men att arbete med målbilder och uppföljningssystem behöver fortsätta. Uppföljningen beskriver också att de skogsbrukande organisationer som inte deltagit i dialogprojektet har en mer skeptisk inställning till att använda målbilderna och att förändra uppföljningssystemet. Denna åtgärd syftar till att fortsätta arbetet med att sprida målbilderna och att nå de aktörer som inte tidigare har varit delaktiga i målbildsarbetet.

Alla medverkande organisationer arbetar med att sprida information om de skogliga målbilderna, men det har konstaterat att det kan krävas en särskild insats för att nå vissa grupper som hittills inte varit involverade, till exempel mindre skogsägare/skogsföretag.

GENOMFÖRANDE

- a) Södra skogsägarna sätter samman en arbetsgrupp med representanter från Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen och näringen (exempelvis Sydved, Sveaskog, Vida med fler) som ska ta fram en plan för genomförande av insatser för att nå mindre markägare/skogsföretag.
- b) Minst fyra aktiviteter i planen ska genomföras under programperioden. Det finns flera demonstrationsområden (Södra har till exempel två slingor vid vatten) i Jönköpings län som kan användas för utbildnings- och dialoginsatser.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Det finns ännu ingen framtagen uppföljningsmetod för att mäta effekterna av användandet av målbilderna, men de positiva effekterna förväntas bli stora.

Åtgärden anses som:

G: Minst fyra utbildningsinsatser har genomförts.

H: Arbetsgruppen har arbetat fram förslag på insatser för dialog och utbildning om skogliga målbilder, där särskild fokus läggs på målbilder som rör kantzoner vid sjöar och vattendrag.

P: En arbetsgrupp är tillsatt och har påbörjat sitt arbete.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

<100 000 kr

ANSVAR

- a) Södra skogsägarna
- b) Ansvariga utses i den framtagna planen i del a.

Vilka mål/ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Levande sjöar och vattendrag, Levande skogar och Ett rikt växt- och djurliv.
Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett skogslandskap i balans, Ekologisk funktionella kantzoner samt Grön infrastruktur i exploaterade områden.

9. Information till markägare om alternativa skogsbruksmetoder

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Öka variationen av skogsbruket för att därigenom gynna friluftsliv och störningskänsliga arter.

BAKGRUND

Ett mer variationsrikt skogsbruk är ett av tio etappmål som handlar om biologisk mångfald inom det svenska miljömålsarbetet. Målet fastställdes av regeringen år 2014. Vid den årliga uppföljningen av etappmålen som genomfördes under våren 2017 konstaterades att målet om ett mer variationsrikt skogsbruk ännu inte uppnåtts.

De senaste 60 åren har trakthyggesbruk varit det starkt dominerande skogsbruket i Sverige. På vissa marker kan dock andra typer av skogsbruk vara mer lämpliga utifrån naturvårds- och friluftslivssynpunkt. Valet av brukningsmetod har också betydelse för skogens kulturmiljövärden. Ett exempel på en alternativ skogsbruksmetod är hyggesfritt skogsbruk. Med hyggesfritt avses i detta sammanhang ett samlingsnamn för en lång rad olika brukningsmetoder så som kontinuitetsskogsbruk, naturkultur (Mats Hagner), Lübeckmodellen, blädningsbruk (stamvis eller volym-), luckhuggning, plockhuggning och föryngring under högskårmar. Metoden går ut på att bruka vissa skogar utan kalavverkning. Hyggesfritt skogsbruk är ett biologiskt skonsamt sätt att bruka skogen så att marksvampar, hänglavor, mossor, skogsfåglar, blåbärsris och kulturlämningar har större möjlighet att finnas kvar efter avverkning än vid kalavverkning. Vid ett hyggesfritt skogsbruk minskar oftast påverkan på hydrologin som kalavverkning medför, vilket reducerar risken för markskador och ökad uttransport av näringsämnen och skadliga ämnen såsom aluminium och kvicksilver. Åtgärder som skyddsdikning, markberedning, plantering och röjning behövs normalt inte vid hyggesfritt skogsbruk. Även hyggesfritt skogsbruk påverkar dock miljön, så det är därför viktigt att ta största möjliga hänsyn också vid denna typ av avverkning.

Andra viktiga åtgärder för att få ett mer variationsrikt skogsbruk är refuger i skogskanter, uthuggning av öar i skogen, mer död ved, minskad andel gran i skogslandskapet, mer högstubbar, förbättrad miljöhänsyn och mindre markskador, bevarande av nyckelbiotoper och kulturhistoriska lämningar samt ekologiskt funktionella kantzoner.

Hyggesfritt skogsbruk anses än så länge vara enklast att införa där skogen inte tidigare varit kalavverkad (kontinuitetsskog) utan kanske bara varit dimensionsavverkad för länge sedan. En flerskiktad struktur (träd i alla storlekar) har störst förutsättning att lyckas med sekundärträd som gran och bok. Exempel på områden som kan vara lämpliga är tätortsnära skogar där andra faktorer än hög virkesproduktion är viktiga, skogsbeten och vissa sumpskogar och frostbenägna marker. Ett lämpligt underlag att använda för att hitta bra områden är till exempel HSI (habitat suitability index, visar de talldominerade skogarna med inslag av

myrmark). HSI visar var alternativa skogsbruksmetoder kan vara lämpliga att genomföra kopplat till en naturvärdes/symbolart och sätter den enskilda fastigheten/avverkningsytan i ett större perspektiv.

För att få ett mer variationsrikt skogsbruk är det viktigt att skogsbrukets aktörer (så som skogsägarföreningar, virkesköpande organisationer, rådgivande företag och företag som förvaltar skog) samverkar då de i stor utsträckning kan påverka markägarna i val av skogsbruksmetod. Vidare bör skogsbruksplaner visa på alternativa skötselsätt av befintlig skog så att markägaren redan i sitt planeringsunderlag kan göra avvägningar, exempelvis mellan ekonomisk avkastning och hänsyn till biologiska, kulturhistoriska eller sociala värden.

GENOMFÖRANDE

- a) Skogsstyrelsen genomför en aktiv och riktad informationskampanj om vad ett mer variationsrikt skogsbruk innebär och hur ett sådant skogsbruk skulle kunna vara utformat, med fokus på alternativa skogsbruksmetoder. Samtidigt marknadsförs informationsträffarna i b.
- b) Skogsstyrelsen genomför under programperioden minst två informationsträffar för intresserade markägare om alternativa skogsbruksmetoder.

Skogsstyrelsen har mycket information på sin hemsida och arbetar redan med frågan. Mycket av detta arbete går ut på att intresserade markägare själva kontaktar Skogsstyrelsen för vägledning och information. I denna åtgärd marknadsför Skogsstyrelsen utbildningen och kan därigenom nå fler intresserade.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

En biologisk effekt förväntas eftersom åtgärden leder till en kontinuitet som flera arter behöver. Åtgärden kan även ge en rekreativ effekt eftersom den ger en mer mångformig och upplevelserik skog. Dessutom ger åtgärden en ökad grad av anpassning för att minska fysiska skador på kulturmiljövärden i skogsmiljö. Uppföljning av åtgärden genom antalet deltagare på informationsträffarna.

Åtgärden anses som:

G: Skogsstyrelsen har under programperioden genomfört minst två informationsträffar.

H: En informationsträff är genomförd.

P: Planering för informationsträff påbörjad.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Det finns många möjligheter att söka projektpengar, till exempel via LONA-projekt.

ANSVAR

Skogsstyrelsen

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Levande skogar och Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett skogslandskap i balans, Grön infrastruktur i exploaterade områden.

3.4 Ett rikt odlingslandskap

10. Utvecklingen på landsbygden - Vart är vi på väg?

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Syftet är att skapa ökad förståelse hos beslutsfattare och strateger/planerare på flera nivåer i länet (både länsnivå, kommunal nivå och inom andra organisationer) att förstå sammanhangen och förändringen på landsbygden. Genom att presentera relevanta trender på ett nytt sätt är målet att förbättra möjligheten att påverka beslutsfattare och strateger/planerare i rätt riktning, det vill säga åt ett håll som ger en levande landsbygd. Långsiktigt kan det ge synergieffekter mellan olika åtgärder och därmed bättre chans att nå miljömålen.

BAKGRUND

Landskapet förändras ständigt. Ibland sker förändringen snabbt, exempelvis vid olika former av exploatering, och ibland sker den långsamt, som när betesmarker växer igen. Det finns ett viktigt samband mellan landsbygdsutveckling och grön infrastruktur. Detta samband är komplext, men kan till exempel handla om att samhällsservicen utarmas och det i förlängningen inte blir ekonomiskt möjligt för bönderna i bygden att bedriva sitt lantbruk. Detta leder i sin tur till minskad attraktivitet för både boende och turister samt ett artfattigare landskap. Positiva trenderbrott kan exempelvis vara att efterfrågan på lokalproducerade livsmedel ökar, vilket innebär att befintliga lantbrukare kan utveckla sina verksamheter och kanske anställa personal som flyttar till byn. Samtidigt ökar möjligheterna för fler att flytta till landsbygden och till exempel starta egna deltidslantbruk med får som kan öppna upp tidigare igenväxta marker.

Sektorsansvaret gör det svårt för enskilda aktörer och beslutsfattare att greppa dessa samband och vad de kan leda till. Att förtydliga och exemplifiera händelsekedjor som dessa skulle kunna vara till nytta vid samhällsplanering och beslutsfattande. Det är av stor vikt att det skapas dialogtillfällen för kunskaps- och erfarenhetsutbyte, som i sin tur kan skapa ett innovativt företagsklimat för levande landsbygd.

Projektet ”Jordbruksmarkens framtid”, som Länsstyrelsen, LRF och Jönköpings kommun gemensamt drivit och som Länsmuseum deltagit i, har resulterat i underlag om jordbruksmarkens utveckling och potentiella framtidsscenarier. Underlagen kan ligga till grund för diskussioner om landskapets förändring.

GENOMFÖRANDE

Trender i landskapet och vad de beror på ska presenteras för beslutsfattare och strateger/planerare för att visa på vad det är som leder till den utveckling vi ser på landsbygden.

- a) Sektorsövergripande trender på landsbygden, både positiva och negativa, analyseras och sammanställs på ett illustrativt sätt som konkret och tydligt visar utvecklingen. Befintliga underlag kompletteras eventuellt. Underlagen publiceras i relevanta kanaler och sprids till beslutsfattare och strateger/planerare.
- b) Underlaget presenteras under ett ”oförglömligt möte” på en resa till platser som kan utgöra bra exempel på landsbygdens utveckling. Till resan bjuds beslutsfattare och strateger/planerare in. Resan ska genomföras senast år 2020.

Kommentarer till genomförande

Befintliga underlag kan eventuellt kompletteras och sammanställas inom ett studentarbete på högskolenivå.

På resan kan levande exempel på trender, trendbrott och goda exempel visas, i stil med landsbygdsnätverkets ”bushresor” som genomfördes i Östra vätterbranterna år 2015. En dialog kan initieras med Landsbygdsnätverket för att se om de vill delta och utveckla en Bushresa 2.0. Vid stort intresse kan fler resor ordnas.

Smålands turism är en möjlig samverkanspart med anledning av besöksnäring samt nya jobb på landsbygden och likaså Region Jönköpings län, både gällande informationsmaterial och underlag samt politisk medverkan på resan.

Miljöeffekt och uppföljning

Uppskattningsvis 50 beslutsfattare/strateger/planerare kan nås genom resan. Fler kan nås i nästa led om underlaget får spridning ut i berörda kommuner och till organisationer. När åtgärden planeras bör mål och mått tas fram för att tydliggöra åtgärdens kortsiktiga resultat, så kallade projektmål. Målen och måtten ska användas av åtgärdens aktör för att utvärdera om resultatet nåddes eller om ytterligare eller andra insatser behövs. Mått som föreslås för denna åtgärd är antal deltagare på resan och hur många av dem som upplevt resan som lärorik.

Åtgärden anses som:

G: a och b är genomförda.

H: a är genomförd och planering för resan är påbörjad.

P: a är påbörjad.

Kostnad och finansiering

Cirka 75 000 kr, kanske mer beroende på ambitionsnivå. Skulle delvis kunna göras som ett examensarbete.

Ansvar

Länsstyrelsen

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Ekosystemtjänster: Ett stort antal ekosystemtjänster berörs inom alla kategorier.

Insatsområden: Ett odlingslandskap i balans.

11. Uppsökande rådgivning för att öka arealen naturbetesmark (Borttagen)

3.5 God bebyggd miljö

12. Ekosystemtjänster för företag

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Målet är att fler konkreta åtgärder för ekosystemtjänster och grön infrastruktur genomförs i områden med i huvudsak exploaterade marker.

BAKGRUND

Ekosystemtjänster är de produkter och tjänster som naturens ekosystem ger oss människor och som bidrar till vårt välbefinnande. Det handlar om vanliga produkter som mat och bränsle samt tjänster som att rena vatten, reglera klimat och pollinera växter. När vi inte ser ekosystemens tjänster riskerar vi att omedvetet påverka dem negativt - till den dag då vi märker att tjänsterna störs eller uteblir.

Grön infrastruktur bidrar till bevarandet av biologisk mångfald, upprätthåller ekosystemens status och stärker därmed viktiga ekosystemtjänster och möjliggör klimatanpassning.

Det insatser som hittills gjorts har riktats mycket mot samhällsplanering och kommunal mark, men inte direkt mot företag och omgivande mark, till exempel fabriker eller andra arbetsplatser. Här finns stora möjligheter att anlägga värdefulla ”kreatoper”, det vill säga små naturmiljöer som gynnar den biologiska mångfalden i annars exploaterade områden.

GENOMFÖRANDE

- a) Länsstyrelsen kartlägger vilka lämpliga företagsnätverk som finns och som kan användas för att sprida information om ekosystemtjänster och grön infrastruktur.
- b) Länsstyrelsen deltar vid minst en nätverksträff per år under programperioden och berättar om företagens möjligheter att bidra till grön infrastruktur och ekosystemtjänster.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Genom att skapa kreatoper eller att ta till vara på naturliga sätt att stärka ekosystemtjänsterna på ytor som tidigare setts som ”ointressanta” ökar mängden ekosystemtjänster. De åtgärder som görs i praktiken blir även viktiga delar för att knyta ihop en grön infrastruktur.

Uppföljning sker genom antalet nätverksträffar.

Åtgärden anses som:

G: Fem nätverk har besökts och informerats om ekosystemtjänster.

H: Ett nätverk om året besöks.

P: Länsstyrelsen har identifierat lämpliga nätverk.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Ryms inom befintlig verksamhet

ANSVAR

Länsstyrelsen

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: God bebyggd miljö samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald, Hållbar konsumtion och produktion.

Insatsområden: Kartläggning av ekosystemtjänster

13. Ekosystemtjänster för kommunala bostadsbolag

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Ekosystemtjänster ska stärkas och/eller etableras på mark som tillhör kommunala bostadsbolag och vid bostadsbyggande i kommunal regi.

BAKGRUND

Ekosystemtjänster är de produkter och tjänster som naturens ekosystem ger oss människor och som bidrar till vårt välbefinnande. Det handlar om vanliga produkter som mat och bränsle samt tjänster som att rena vatten, reglera klimat och pollinera växter. När vi inte ser ekosystemens tjänster riskerar vi att omedvetet påverka dem negativt - till den dag då vi märker att tjänsterna störs eller uteblir.

Genom att stärka ekosystemtjänster både på befintlig mark och vid nyexploateringar skapas inte bara ett attraktivt samhälle att leva och bo i, utan även möjlighet till en förbättrad grön infrastruktur. Ekosystemtjänster i samhällsplaneringen behöver visualiseras och värderas för att få genomslag.

Ett exempel på hur man kan genomföra åtgärden är att integrera det i kommunens grönsstrukturplan.

GENOMFÖRANDE

- a) Kommunala bostadsbolag ska ta fram en rutin/policy för hänsyn till ekosystemtjänster vid nybyggnation. Policyn bör innehålla riktlinjer för när kompensationsåtgärder ska genomföras.
- b) Kommunala bostadsbolag ska under programperioden genomföra minst tre konkreta åtgärder för att gynna ekosystemtjänster i befintliga bostadsområden.

Kommentar till genomförande

Den utbildning som Länsstyrelsen avser att genomföra inom ramen för åtgärden om ”utbildningar om planering och skötsel av kommunernas ruderatmarker” är öppen även för kommunala bostadsbolag och kan fungera som inspiration.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Genom att skapa kreatoper eller ta till vara på naturliga sätt att stärka ekosystemtjänsterna på ytor som tidigare setts som ”ointressanta” ökar mängden ekosystemtjänster. De åtgärder som görs i praktiken blir även viktiga delar att knyta ihop en grön infrastruktur.

Åtgärden anses som:

G: Rutin/policy är beslutad och tillämpas. Minst tre konkreta ekosystemsåtgärder är genomförda i befintliga bostadsområden.

H: Rutin/policy är klar.

P: Rutin/policy är påbörjad.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Ryms inom befintlig verksamhet

ANSVAR

Kommunala bostadsbolag (Kommunen)

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv samt God bebyggd miljö.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald

Insatsområden: Kartläggning av ekosystemtjänster

14. Utbildningar om planering och skötsel av kommunernas ruderatmarker, gräsytor eller andra "stadsmarker"

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Syftet är att öka andelen stadsnära marker som sköts på ett sådant sätt att det gynnar den biologiska mångfalden på land och i vatten, friluftslivet, kulturmiljön och den gröna infrastrukturen.

BAKGRUND

Kommunerna är en viktig aktör för den tätortsnära naturen genom sitt markinnehav och planarbete. En hel del insatser har redan gjorts. Genom att genomföra relativt enkla åtgärder kan biologisk mångfald, grön infrastruktur, friluftsliv och värdefulla kulturmiljöer gynnas. Under år 2016 genomförde Aneby kommun ett LONA-projekt om utbildning av skötsel för den biologiska mångfalden. I åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål ingår dessutom en åtgärd om att kommunerna ska genomföra insatser för grönstrukturen (God bebyggd miljö, nr 6).

För att få till ett mer långsiktigt arbete för grön infrastruktur i stadsmarker behövs ökad kunskap, både hos de som planerar och beslutar om skötsel av dessa marker såväl som hos de som genomför skötseln.

GENOMFÖRANDE

- a) Länsstyrelsen anordnar (eller bjuder in till) utbildningar för kommunernas nyckelpersoner om planering för grön infrastruktur och enkla åtgärder på deras marker.
- b) Kommunerna deltar minst en gång under programperioden på anordnade utbildningar eller träffar och för vidare kunskap till sina arbetslag. Alternativt anordnar kommunen egna utbildningar för sina egna arbetslag om enkla naturvårdsinsatser som kan gynna den gröna infrastrukturen. Det är en fördel om en del av utbildningen förläggs till fält. Utbildningstillfället kan genomföras gemensamt med närliggande kommuner.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Ökad kunskap hos de som arbetar praktiskt med skötsel av områdena bör leda till att fler konkreta åtgärder genomförs. Åtgärden bidrar även till att förutsättningarna för att genomföra åtgärd 6 för God bebyggd miljö inom åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål.

Länsstyrelsen

Åtgärden anses som:

G: Har genomfört (eller erbjudit) utbildningar för alla kommuner.

H: Har genomfört (eller erbjudit) över hälften av kommunerna utbildning.

P: Planerar upplägget för utbildningarna.

Kommunerna

Åtgärden anses som:

G: Har genomfört minst en utbildning för eller fört vidare kunskap till sina egna arbetslag.

H: Har påbörjat planering av utbildning för eget arbetslag eller har deltagit på Länsstyrelsens utbildningar.

P: Har sökt LONA-medel för utbildning av eget arbetslag, alternativt planerar att genomföra intern utbildning eller kunskapsöverföring.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Kommunerna kan söka LONA-medel för sin del av åtgärden.

ANSVAR

- a) Länsstyrelsen
- b) Kommunerna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: God bebyggd miljö, Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald, Hållbara städer och samhällen.

Insatsområden: Grön infrastruktur i exploaterade områden.

15. Utbildning och vägledning om Grön infrastruktur i planeringsprocessen

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Att lyfta frågor om grön infrastruktur i planprocessen. Identifiera var och när i samhällsplaneringen som insatser kan göras för att främja den biologiska mångfalden och den gröna infrastrukturen, till exempel vid markanvisning, exploateringsavtal, bygglov, marklov, miljöprövning och miljötillsyn med flera.

BAKGRUND

Grön infrastruktur är ett sätt att tänka som syftar till att biologiskt knyta ihop landskapet för att nå funktionella ekosystem. Paralleller kan dras till den befintliga ”grå” infrastrukturen där vägar, järnvägar och kraftledningsgator knyter ihop samhället. Det är viktigt att se till helheten för att undvika att fler barriärer skapas.

Kommunens översiktsplan ska genom ett långsiktigt helhetsperspektiv vägleda till en hållbar utveckling av kommunen. Översiktsplanen är kommunens avsiktsförklaring hur kommunen avser att utveckla mark och vatten. Därmed blir översiktsplanen ett medel att styra utvecklingen mot de uppställda målen och underlätta i kommande detaljplanering, bygglov- och annan tillståndsprövning.

Länsstyrelsen har en vägledande roll i och med det uttalade ansvaret i länsstyrelsernas regleringsbrev om handlingsplaner för Grön infrastruktur. Länsstyrelsen har även ett uppsikt-sansvar, vilket bör kunna användas i detta sammanhang. Mycket underlag finns framtaget, men det är inte helt lätt att veta var detta finns.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen ska lyfta in grön infrastruktur (GI) i sin vägledning om den fysiska planeringen.
- b) Minst ett plansamråd per kommun ägnas åt Grön infrastruktur under programperioden. Till detta tillfälle kan även politiker och andra berörda tjänstemän bjudas in.
- c) Grön infrastruktur ska tas upp på minst en av Länsstyrelsens planhandläggarkonferenser under perioden. Information som ska tas upp är bland annat vad för underlag som finns framtaget och hur man kan hitta det.

Miljöeffekt och uppföljning

Hållbar samhällsplanering är grundläggande för grön infrastruktur.

Åtgärden anses som:

G: Länsstyrelsen har tagit upp grön infrastruktur på plansamråd med samtliga kommuner. Grön infrastruktur har tagits upp på Länsstyrelsens planhandläggarkonferens. Grön infrastruktur finns med i Länsstyrelsens vägledning om fysisk planering.

H: Länsstyrelsen har tagit upp grön infrastruktur på plansamråd med minst hälften kommuner. Grön infrastruktur har tagits upp på Länsstyrelsens planhandläggarkonferens.

P: a, b eller c är påbörjad

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Ryms inom ordinarie verksamhet

ANSVAR

Länsstyrelsen

VILKA MÅL/EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: God bebyggd miljö.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald, Hållbara städer och samhällen.

Insatsområden: Grön infrastruktur i exploaterade områden.

16. Tillgängliggör friluftsliv och friluftsområden för fler

Syfte och mål med åtgärden

Skapa fler tillgänglighetsanpassade natur- och friluftsområden i länet. Inspirera till fler friluftaktiviteter där människor med funktionsnedsättningar kan delta.

Bakgrund

För att naturen ska vara tillgänglig för alla behöver vissa platser tillgängliggöras för personer som av olika anledningar har svårt för att ta sig ut och röra sig i naturen idag. Det kan handla om både fysiska och psykiska funktionshinder, men även språkliga begränsningar och andra svårigheter att ta till sig information. Faciliteter så som WC, vindskydd, grillplatser, parkeringar, breda grusade stigar, skyltar, bryggor och kartor underlättar för de allra flesta. Tillgänglighet handlar också om att olika typer av områden finns tillgängliga, allt ifrån tysta områden till mountainbikeslingor, fiskeplatser och spännande naturmiljöer, men även ökad tillgång till olika former av mer organiserad verksamhet såsom guidningar. Allt behöver inte vara tillgängligt för alla i alla länets kommuner, men sett till länet som helhet behövs fler platser där så många som möjligt kan uppleva friluftsliv utan att känna sig begränsade av funktionsvariationer.

Vid anpassning för ökad tillgänglighet gynnas inte bara personer med olika typer av funktionshinder. Även äldre personer, personer med barnvagn, barn, personer med läs- och skrivsvårigheter och (när det gäller exempelvis information på lätt svenska) människor som inte har svenska som modersmål gynnas också. Förhållandevis små insatser kan därför öka och underlätta tillgängligheten till naturen för alla. Funktionsrätt Jönköping liksom andra ideella föreningar är viktiga parter i dessa frågor. Länet kommuner är också viktiga aktörer i och med att de både förvaltar tätortsnära naturreservat och tillhandahåller friluftslivsområden som inte är skyddade som reservat. Åtgärden bör därför genomföras i samverkan mellan Länsstyrelsen, kommunerna och frivilligorganisationerna.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen tar fram en preliminär strategi för tillgängliggörande av länets skyddade natur, i samverkan med Funktionsrätt Jönköping och länets kommuner.
- b) Länsstyrelsen tar fram en handlingsplan för den del av strategin som ska genomföras år 2018–2019.
- c) Länsstyrelsen, kommunerna och Funktionsrätt Jönköping tar fram en gemensam plan för marknadsföring och kommunikation av tillgängliggjorda områden.
- d) Kommuner genomför insatser i samråd med till exempel Funktionsrätt Jönköping, andra ideella föreningar, friluftslivsarrangörer, Region Jönköpings län och Smålands turism för att få fler att besöka friluftsområden.

Kommentar till genomförande

Kommunerna kan även ta med andra friluftslivsområden än naturreservat. Syftet är att försöka få till ett underlag för planering och prioritering av tillgängliggörande så att tillgängliga områden är bra fördelade över länet.

Vilken typ av insatser som är lämpliga att göra och vilka samarbetsaktörer som bör involveras får avgöras utifrån platsens förutsättningar samt olika aktörers önskemål och behov.

Miljöeffekt och uppföljning

Fler medborgare får tillgång till viktiga natur- och friluftsområden, hälsan och välbefinnandet stimuleras och kunskapen om naturen ökar liksom kunskapen om vilka aktiviteter som är möjliga.

Åtgärden anses som:

G: Alla delar är genomförda.

H: Del a samt ytterligare en del genomförd, alternativt tre av delarna b-e är genomförda.

P: Någon av delarna är påbörjad.

Kostnad och finansiering

Tillgänglighetsåtgärder ute i kommunerna kan finansieras inom egen ram, via ansökta LONA-medel eller andra lämpliga bidrag¹⁰. Övriga punkter finansieras inom befintlig ram för respektive organisation.

Ansvar

- a) Länsstyrelsen
- b) Länsstyrelsen
- c) Länsstyrelsen, kommunerna och Funktionsrätt Jönköping
- d) Kommunerna

Vilka mål/ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 1. Tillgänglig natur för alla

Miljömål: God bebyggd miljö

Agenda 2030: Mål 3. Hälsa och välbefinnande, 10. Minskad ojämlikhet och 11. Hållbara städer och samhällen.

Ekosystemtjänster: Kulturella ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

17. Hälsoekonomi och friluftsliv

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Syftet är att öka och omsätta kunskapen om kostnadseffektiva metoder som främjar friluftsliv. Målet är att därmed uppmärksamma att friluftslivets ekonomiska värden har stor betydelse för synen på hur vi nyttjar tätortsnära natur och friluftslivets ställning i stort.

BAKGRUND

Forskningen visar att friluftsliv och utevistelser bidrar på många olika sätt till bättre fysisk och psykisk hälsa - både främjande, förebyggande och terapeutiskt. Det saknas åtgärder för att få faktisk kunskap om vad ojämlikhet och avsaknaden till friluftsliv och tätortsnära natur kostar. Det är svårt att se ”plussidan”, det vill säga vinsten av satsningar på friluftsliv och folkhälsa i vanligt budgetarbete då det som syns ofta är de ”röda siffrorna” som själva insatserna/verksamheterna kostar. Genom att lyfta in friluftsliv som ett specifikt område så ökar kunskapen i länet om vilka vinster satsningar inom området faktiskt genererar och vilka förluster/kostnader som kan undvikas.

---

¹⁰ Se åtgärd Lämpliga bidrag att söka

GENOMFÖRANDE

Region Jönköpings län åtar sig att ta upp ”Friluftsliv” som ett område inom det länsnätverk för hälsoekonomi som ska skapas inom ramen för strategin *Tillsammans för jämlik hälsa och ett bra liv i Jönköpings län*.

- a) Att välja och göra ett par första hälsoekonomiska analyser på ett antal valda områden/projekt inom friluftsområdet.
- b) Sprida resultatet till fler samhällsaktörer, till exempel kommunerna och Länsstyrelsen.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

En ökad kunskap och evidens kring de samhällsekonomiska vinsterna av satsningar på friluftsliv ökar incitamenten för att prioritera satsningar på friluftsliv i olika beslutsprocesser. Detta leder i förlängningen till ökade satsningar inom området.

Antal aktörer som har tagit del av resultatet.

Åtgärden anses som:

G: Hälsoekonomisk analys genomförd och informationen utskickad till berörda aktörer.

H: Hälsoekonomisk analys genomförd.

P: Planering inför hälsoekonomisk analys påbörjad.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Inom befintlig ram.

Ansvar

Region Jönköpings län i samverkan med Jönköping University

Vilka mål/ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 9. God kunskap om friluftsliv och 10. Friluftsliv för god folkhälsa.

Miljömål: God bebyggd miljö

Agenda 2030: Mål 10. Minskad ojämlikhet, 11. Hållbara städer och samhällen samt 12.

Hållbar konsumtion och produktion.

Ekosystemtjänster: Främjar kulturella ekosystemtjänster

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism

3.6 Ett rikt växt- och djurliv

18. Syfte och mål med åtgärder

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Öka möjligheterna att i kommunala verksamheter bidra till att stärka och bevara ekosystemtjänster.

BAKGRUND

Ekosystemtjänster är de produkter och tjänster som naturens ekosystem ger oss människor och som bidrar till vårt välbefinnande. Det handlar om vanliga produkter som mat och

bränsle samt tjänster som att rena vatten, reglera klimat och pollinera växter. För att kunna bevara och stärka ekosystemtjänster behöver de synliggöras och värderas.

Det finns en hel del informationsmaterial framtaget om ekosystemtjänster, men det kan vara svårt att få en överblick över materialet. Dessutom är det svårt att fullt ut tillämpa kunskaperna i praktisk handling. Det finns ett behov för kommunerna att träffas och diskutera hur man kan ta hänsyn till ekosystemtjänster i den kommunala verksamheten.

En metod som flera städer i Europa, bland annat Stockholm, har jobbat med är Green Area Factor. Det handlar om att exploatören måste uppnå ett visst antal ”green factor”-poäng baserat på ekosystemtjänster och grön infrastruktur, som ett villkor för exploateringen.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen tillsätter en referensgrupp, bestående av representanter från Länsstyrelsen, kommunerna och andra intressenter.
- b) En kunskapssammanställning genomförs av referensgruppen för att belysa vilka underlag och verktyg som eventuellt redan finns framtagna inom andra verksamheter/kommuner/län.
- c) Referensgruppen tar fram förslag på lämpligt slutforum för arbetet.

Tidplan

Referensgruppen ska ha sammankallats under senast 2021 och slutprodukten finnas tillgänglig senast 2022.

Miljöeffekt och uppföljning

Genom att ekosystemtjänsterna tidigt tas med i planeringen ökar möjligheterna att ta vara på och stärka ekosystemtjänsterna.

G: Slutprodukten är klar och finns tillgänglig på Länsstyrelsens webb.

H: Det finns ett färdigt förslag på slutprodukt framtagen.

P: Referensgruppen är kontaktad.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Ryms inom befintlig verksamhet

ANSVAR

Länsstyrelsen

VILKA MÅL/EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Ett rikt växt och djurliv, God bebyggd miljö, Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Levande sjöar och vattendrag samt Myllrande våtmarker.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Kartläggning av ekosystemtjänster.

19. Naturvårdsinsatser för intresseorganisationer

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Att genom ökad kunskap och dialog få till fler konkreta insatser för naturvården i länet.

BAKGRUND

Flera olika föreningar har möjligheten att jobba med åtgärder i naturen inom ramen för sin verksamhet. Det kan handla om föreningar som sysslar med golf, hästar och fiske bland annat. Många betydande naturvårdsåtgärder kan genomföras med relativt liten insats. För detta krävs dock kunskap och engagemang. Vilka naturvårdsinsatser som bör vara mest prioriterade kan variera mellan olika områden i länet och beroende på föreningens verksamhet.

Golfbanor utgör en betydande del av landets yta och vissa ytor kan relativt enkelt skötas på ett sätt som gynnar och ökar den biologiska mångfalden. Flera studier visar att golfbanor kan spela en viktig roll för bevarandet av biologisk mångfald och ekosystemförvaltning om de sköts på rätt sätt. Många golfbanor består till 60–70 procent av extensiva gräsmarker och naturmark medan resten är kortare klippta ytor såsom tees, greener, fairways och så vidare.

Inventeringar av golfbanornas naturmark kan vara ett första steg i ett naturvårdsarbete. Det finns stora möjligheter att genomföra enklare naturvårdsinsatser på och i anslutning till golfbanor i länet. Exempel på åtgärder är anläggande av salamanderdammar samt förbättrad skötsel av extensiva gräsmarker.

GENOMFÖRANDE

- a) Länsstyrelsen tillsammans med Svenska golfförbundet erbjuder träffar för minst fem golfklubbar i länet för att genom dialog tipsa om på vilka konkreta åtgärder som kan genomföras och vilka bidragsmöjligheter som finns.
- b) Vid slutet av åtgärdsprogramperioden bjuder Länsstyrelsen in intresseorganisationer, även andra än golfklubbar, till en inspirationskväll där bland annat goda exempel från golfbanorna presenteras. Under kvällen diskuteras även vad andra intresseorganisationer kan genomföra.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Miljöeffekten av åtgärden är beroende på vilka konkreta åtgärder som informationsinsatsen mynnar ut i.

Åtgärden anses som:

G: Länsstyrelsen har besökt eller har erbjudit sig att besöka minst fem golfbanor inom programperioden samt genomfört inspirationskvällen.

H: Länsstyrelsen har besökt eller har erbjudit sig att besöka minst tre golfbanor.

P: Länsstyrelsen har besökt eller har erbjudit sig att besöka minst en golfbana.

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Ryms inom befintlig verksamhet

ANSVAR

Länsstyrelsen*, Svenska golfförbundet

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Beroende på vilka åtgärder som blir genomförda kan olika mål komma att bli berörda; Ett rikt växt- och djurliv, Levande sjöar och vatten, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap och Myllrande våtmarker.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Grön infrastruktur i exploaterade områden.

20. Invasiva främmande arter på land och i vatten

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Begränsa och hindra spridningen av främmande arter i länet.

BAKGRUND

Främmande arter är de som med människans hjälp sprids utanför sina naturliga utbredningsområden. I sina nya miljöer kan de bli harmlösa eller orsaka stor skada. Det är svårt att förutse. En invasiv främmande art är en art som orsakar stor skada. Därför är det viktigt att motverka introduktion och spridning av invasiva främmande arter i länet. Problemen med invasiva främmande arter förväntas accelerera med ett förändrat klimat.

Hantering av arter med stor spridning i Sverige, som inte är kostnadseffektiva att utrota, ska ske med hjälp av nationella hanteringsprogram. Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten har som uppdrag att ta fram hanteringsprogrammen. Detta uppdrag är baserat på en EU-förordning (nr 1143/2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter). Förordningen hanterar enbart arter som är främmande för EU, alltså inte europeiska invasiva arter. Ett hanteringsprogram för signalkräfta är framtaget och Länsstyrelsen inväntar hanteringsprogram för jätteloka och jättebal-samin. Länsstyrelsen samordnar arbetet med invasiva främmande arter i länet. Samarbete har startats upp med kommuner och Trafikverket, vilket kommer att utvecklas vidare framöver.

GENOMFÖRANDE

- a) Länsstyrelsen ska regionalisera de nationella hanteringsprogrammen som Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten ska ta fram.
- b) Länsstyrelsen ska inventera och uppmana allmänhet att rapportera in förekomst av invasiva främmande arter så att det går att ta fram åtgärdsplaner för övriga invasiva främmande arter som finns i länet.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Invasiva främmande arter kan ha en stor påverkan på sin nya miljö. Det finns många exempel på detta. Att avlägsna en främmande som har etablerat sig är närmast omöjligt. Det är därför viktigt att hindra eller begränsa spridning.

Åtgärden anses som:

G: a och b uppfyllt.

H: Enbart a är uppfyllt.

P: a eller b är påbörjade

KOSTNAD OCH FINANSIERING

Rymt inom befintlig verksamhet

ANSVAR

Länsstyrelsen

VILKA MÅL, EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH INSATSOMRÅDEN BIDRAR ÅTGÄRDEN TILL?

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Levande skogar, Myllrande våtmarker, Ett rikt odlingslandskap samt Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Invasiva arter.

21. Frihuggning av skyddsvärda träd

Syfte och mål med åtgärden

Åtgärden syftar till att kommunerna, Sveaskog och Svenska kyrkan ska frihugga skyddsvärda träd, framförallt ek, på sina marker.

Bakgrund

Gamla, grova och ihåliga träd utgör viktiga livsmiljöer för en mängd hotade och missgynnade arter. Detta gäller bland annat olika arter av lavar, mossor, svampar och insekter men träden är även av stor vikt för större djur som fåglar och fladdermöss. Utöver trädens viktiga ekologiska roll bidrar de också till ett attraktivt landskap och många träd vittnar också om äldre tiders brukande. På grund av upphörd hävd håller stora delar av dagens kulturlandskap på att växa igen vilket bidrar till att beståndet av riktigt stora och andra värdefulla träd minskar. Den nuvarande förekomsten av gamla lövträd i landskapet utgör bara en spillra av vad som tidigare funnits. Den inventering av skyddsvärda träd som påbörjades år 2006 av Länsstyrelsen i Jönköpings län och som utförs inom arbetet med Åtgärdsprogram för hotade arter har gett kunskaper om hur förekomsten av skyddsvärda träd ser ut i olika delar av länet. Inventeringen har även gett kunskaper om trädens åtgärdsbehov.

En analys av GIS-skiktet för skyddsvärda träd och fastighetsgränserna för Sveaskogs, kommunernas och Svenska kyrkans mark har visat att de tre markägarna totalt har cirka 5 300 skyddsvärda ekar på sina fastigheter. Vid Länsstyrelsens inventering har cirka 1 000 av dessa noterats vara i behov av frihuggning. Troligtvis finns det även en stor förekomst av så kallade efterträdare, ek från 50 centimeter i diameter, och andra skyddsvärda träd som också är i behov av frihuggning.

Privata markägare har sedan många år kunnat få bidrag från åtgärdsprogrammet för skyddsvärda träd för att frihugga inväxta ekar på sina marker. Denna åtgärd innebär att arbetet med frihuggning av framförallt ek på Sveaskogs, kommunernas och Svenska kyrkans mark kan effektiviseras i och med att Länsstyrelsen levererar ett GIS-skikt med information om åtgärdsbehovet för skyddsvärda ekar på de tre aktörernas fastigheter.

Genomförande

Åtgärden innebär att Sveaskog, kommunerna och Svenska kyrkan:

- frihugger skyddsvärda träd, framförallt ek, som är i behov av det på sina respektive fastigheter.
- frihugger efterträdare av framförallt ek, som finns i samma områden som de skyddsvärda ekarna, och som är i behov av det.
- upprättar en rutin för frihuggning av ek och andra skyddsvärda träd.

Kommentarer till genomförande

Rutinen kan bland annat omfatta att ett visst antal träd ska frihuggas årligen eller att ett visst antal områden ska frihuggas samt att det ska finnas en plan för att skyddsvärda träd som frihuggs även får stå i ett öppet landskap i framtiden. Det innebär att det kommer att behövas återkommande frihuggningar för att förhindra framtida igenväxningar.

För att kunna utvärdera åtgärden bör relevanta mål och mått tas fram när genomförandet planeras, se mer under ”miljöeffekt och uppföljning”.

Miljöeffekt och uppföljning

Åtgärden följs upp genom att ansvariga aktörer rapporterar frihuggna träd till Länsstyrelsen. Alternativt rapporterar aktörerna hur många områden som har frihuggits och en uppskattning på hur många träd som har berörts av åtgärden. Länsstyrelsen bockar av träden i en databas som det sedan genereras ett GIS-skikt ifrån. Skiktet visar alla träd som är frihuggna i länet.

När åtgärden planeras bör mål och mått tas fram för att tydliggöra åtgärdens kortsiktiga resultat, så kallade projektmål. Målen och måtten ska användas av åtgärdens aktör för att utvärdera om resultatet nåddes eller om ytterligare eller andra insatser behövs. Mått som föreslås för denna åtgärd är hur många träd som ska frihuggas varje år.

Åtgärden anses som:

G: Aktörerna har upprättat och följer en rutin som innebär att ett antal skyddsvärda träd och efterträdare frihuggs årligen samt att det finns en plan för återkommande röjningar runt dessa.

H: Alternativ 1: Aktörerna har kommit igång med arbetet att frihugga ett antal skyddsvärda träd och efterträdare. En rutin är inte framtagen. Alternativ 2: En rutin är framtagen men inga träd har frihuggits.

P: Aktörerna har påbörjat sin planering av vilka områden som ska frihuggas.

Kostnad och finansiering

Aktörerna finansierar själva åtgärden.

Ansvar

Sveaskog, kommunerna, Svenska kyrkan

Vilka mål/ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett odlingslandskap i balans.

22. Natur- och kulturvärden i landskapsperspektiv

Syfte och mål med åtgärden

Att genom kunskapspridning få markägare och brukare att uppmärksamma hur olika funktioner hänger samman i landskapet, hur deras insatser påverkar denna helhet och nytan av deras arbete i ett landskapsperspektiv.

Genom kunskapshöjande insatser och ekonomiska incitament inspirera till åtgärder som gynnar ett ekologiskt fungerande landskap med stor variation av olika naturtyper och med hög biologisk mångfald i hela länet.

Målet är att genomföra fem bygdeträffar i fem olika värde-trakter för natur- och kulturvärden under åren 2017–2019. Minst 125 personer ska delta på bygdeträffarna.

Bakgrund

I bruket av landskapet, precis som i mycket annat, är det lätt att fokusera på sitt område och köra på utan att höja blicken. Att samordna sig med andra och ta hänsyn till vad som händer runtomkring är ofta tidskrävande och kräver kompromisser. Det finns dock ett behov av att jobba mer på landskapsnivå för att öka effekten av åtgärder som görs för att gynna natur- och kulturvärden och för att prioritera rätt åtgärder i de fall alla åtgärder inte kan genomföras, till exempel av ekonomiska skäl.

Ett sätt att jobba med detta är att öka kunskapen och förståelsen för hur naturvärden, ekosystemtjänster och grön infrastruktur hänger ihop på landskapsnivå genom att uppmärksamma markägare och brukare på hur deras arbete ingår i en helhet. Det är deras åtgärder som styr vilket landskap vi får, ett landskap som inte känner några ägogränser.

Skogen är den landskapstyp som har flest arter knutna till sig, följt av odlingslandskapet. Utvecklingen är dock negativ sett till hur livskraftiga arterna är. Enligt den senaste rödlistan är det i skogen det finns flest rödlistade arter, sett till artgrupper. Bland kärlväxterna är det i jordbrukslandskapets naturbetesmarker och åkermarker som flest rödlistade arter återfinns. De överlägset största negativa påverkansfaktorerna för de rödlistade arterna är avverkning och igenväxning. På det sätt skog och jord brukas är därför helt avgörande för möjligheterna att klara denna biologiska mångfald¹¹.

I Jönköpings län präglas odlingslandskapet av små åker- och betesmarksskiften i ett i övrigt skogsdominerat landskap, även om undantag finns med jordbruksdominerade områden. Den småbrutna karaktären gör landskapet sårbart för fragmentering. Upphör hävden på en eller ett par närliggande gårdar finns det stor risk att avstånden mellan de kvarvarande öppna betesmarkerna blir för långt för arter att sprida sig. Risken finns då att små populationer isoleras och på sikt dör ut.

Vattenmiljöer är mycket värdefulla för den gröna (blå) infrastrukturen, inte bara för vattenlevande arter utan också för landlevande arter som rör sig i kantzoner utmed vattendrag. De är dessutom i högsta grad känsliga för vad som händer på landskapsnivå eftersom hur marken brukas i ett avrinningsområde kan påverka sjön eller ån även om det är långt bort.

¹¹ ArtDatabanken, SLU 2015b

Genomförande

- a) I fem av de värde-trakter för natur- och kulturvärden som tas fram i handlingsplanen för Grön infrastruktur eller värdefulla områden som framkommer i andra analyser eller underlag hålls bygdeträffar för markägare och skogs-/lantbrukare. På träffarna illustreras vilka värden (även värdefulla strukturer) som finns i just denna bygd, varför de är värdefulla och vad man som brukare/markägare kan göra för att gynna dem. Information ska ges om bidrag och stöd att söka för att genomföra åtgärder. Värdena ska belysas ur ett landskapsperspektiv, inte minst deras vikt för den gröna infrastrukturen och friluftslivet.

Minst fem bygdeträffar ska hållas i fem olika värde-trakter.

Arbetet i de olika värde-trakterna kan antingen börja med en bygdeträff som avslutas med att deltagarna erbjuds möjlighet till enskild rådgivning på sina marker. Efter rådgivningsbesöket skrivs en enkel handlingsplan som kommuniceras med markägaren/brukaren. Alternativt inleds arbetet med ett antal riktade enskilda rådgivningar som sedan utgör inspiration och goda exempel på den kommande bygdeträffen.

Kommentarer till genomförande

Positivt är om en del av respektive bygdeträff hålls i fält för att konkret visa på de värden som tas upp.

Smålands turism är en möjlig samverkanspart med tanke på besöksnäringens potential och aktörer. Även naturskydds- och hembygdsföreningar med lokal kännedom kan vara möjliga samverkanspartner för åtgärden.

Vid rådgivningstillfället deltar kompetens från Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen utifrån markägarens/brukarens önskemål och vilka värden som finns på fastigheten och i omgivningarna.

Efter genomförda bygdeträffar och rådgivningsbesök kan uppföljande fältvandringar ordnas för att visa åtgärder som har genomförts eller som är på gång. Detta görs endast om det finns lämpliga platser för sådana fältvandringar.

Åtgärden kan samordnas med åtgärd 19, Naturvårdsinsatser för intresseorganisationer.

Miljöeffekt och uppföljning

Åtgärds-mål: att genomföra fem bygdeträffar med totalt 125 deltagare. I de fem områdena görs minst 30 enskilda rådgivningsbesök som leder till handlingsplaner.

Miljöeffekt: uppföljning kan göras bland deltagarna hur många och vilka åtgärder de har gjort som en följd av bygdeträff och/eller enskild rådgivning.

Åtgärden anses som:

G: Fem byggeträffar har hållits i fem olika värdetrakter. De deltagare som önskar enskild rådgivning har fått besök.

H: Alla byggeträffar har hållits men alla som önskar enskild rådgivning har inte fått besök.

P: Byggeträffarna håller på och planeras.

Kostnad och finansiering

Ingår som en del av ordinarie verksamhet.

Ansvar

- a) Länsstyrelsen* och Skogsstyrelsen.

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Myllrande våtmarker samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett odlingslandskap i balans.

23. Information om medel att söka

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Ett ökat nyttjande av de stöd och bidrag som finns tillgängliga bidrar till att fler insatser genomförs, allt från enkla åtgärder till större projekt.

Bakgrund

Det finns många goda idéer, för både små och stora insatser, som gynnar miljömålen och friluftslivet. Ofta finns det också en stor vilja och motivation till att genomföra idéerna, medan det som saknas är pengar. Samtidigt finns det en uppsjö av stöd och bidrag att söka. Det kan vara svårt för både större och mindre projektägare att få en överblick över vilka möjligheter som finns och vad som krävs. Genom att på olika sätt förenkla för de personer och organisationer som är intresserade av stöden och bidragen att hitta rätt kan fler våga både söka pengar och genomföra projekt och mindre aktiviteter.

För att informationen ska vara aktuell och funktionell skulle en samordningstjänst som kan förmedla information och öka nyttjandegraden av stöd och bidrag vara ett värdefullt verktyg. Trots att ekonomiska resurser för att utveckla denna typ av sammanhållande kraft saknas i dagsläget är det något som bör utredas i framtiden.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen utökar sin [bidragslista](#) (med bidrag/stöd att söka för att uppnå miljömålen) så att den även innefattar möjligheter att söka medel för utveckling av friluftsliv inom olika områden. RUS:s rapport ”Var finns pengarna”¹² är ett underlag.
- b) Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen sammanställer en lista på goda exempel i länet för att visa inspirerande exempel på satsningar/projekt som gjorts för att främja friluftsliv eller biologisk mångfald och hur de har finansierats.

---

¹² Länsstyrelser i Skåne 2017

- c) Länsstyrelsen, Region Jönköpings län, samtliga kommuner samt Smålands turism åtar sig att lägga upp bidragslistan (a) och exempellistan (b) på sina hemsidor samt använda sociala medier för att informera om något särskilt är på gång, till exempel ansökningsomgångar eller informationsträffar om stöd. Listorna ska även aktivt spridas vid lämpliga träffar.

Kommentarer till genomförande

- a) Listan kan också visa vad satsningarna har lett till för de företagare som genomfört dem. Listan med goda exempel fokuserar på friluftsliv och biologisk mångfald då andra insatser för miljömålen ofta lyfts i andra sammanhang.
Samarbete med LRF kan vara en väg för att hitta goda exempel.
- b) Insatsen bör kommunikationsplaneras för en genomtänkt spridning som ger effekt. Publicering på webben kan till exempel kombineras med reportage om ett gott exempel. Artiklar som marknadsför listorna kan tas med i organisationernas egna tidningar, exempelvis Förvetet. ATL eller Land kan också tipsas om att skriva om goda exempel.

För att kunna utvärdera åtgärden bör relevanta mål och mått tas fram när genomförandet planeras, se mer under ”miljöeffekt och uppföljning”.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

När åtgärden planeras bör mål och mått tas fram för att tydliggöra åtgärdens kortsiktiga resultat, så kallade projektmål. Målen och måtten ska användas av åtgärdens aktör för att utvärdera om resultatet nåddes eller om ytterligare eller andra insatser behövs. Mått som föreslås för a-c i denna åtgärd är antal nedladdningar av listorna på webben.

Länsstyrelsen

Åtgärden anses som:

G: a-c är genomförda

H: a-b är genomförda

P: a är genomförd

Region Jönköpings län

Åtgärden anses som:

G: c är genomförd

Kommunerna, Smålands Turism

Åtgärden anses som:

G: c är genomförd

Kostnad och finansiering

Inom befintlig ram

Ansvar

- a) Länsstyrelsen
b) Länsstyrelsen* och Skogsstyrelsen
c) Länsstyrelsen, Region Jönköpings län, kommunerna, Smålands Turism

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: Åtgärden kan ha påverkan på samtliga tio friluftsmål.

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Myllrande våtmarker samt Levande sjöar och vattendrag.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Alla.

24. Tackbrev för insatser i landskapet

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Åtgärdens syfte är att genom enkel uppmuntran och synliggörande inspirera fler till speciella insatser i skogs- och odlingslandskapet som bidrar till att nå miljömålen.

Bakgrund

Privatpersoner och landsbygdsföretag har stor påverkan på landskapet genom sitt brukande av skogs- och jordbruksmark. Genom rätt insatser kan de bidra till att miljömålen ska nås.

Många positiva insatser som markägarna och brukare gör bekostar de själva, men Länsstyrelsen förmedlar också flera typer av stöd och bidrag till markägare. Exempel är restaureringsstöd för betesmarker, stöd för att anlägga våtmarker och bidrag för frihuggning av igenväxta ekar. Tillsammans gör alla dessa markägare en stor insats för naturen i Jönköpings län. Genom denna åtgärd uppmärksammas deras arbete.

Genomförande

Ett tackbrev ska tas fram och skickas ut till de markägare och brukare som har genomfört åtgärder via olika stöd. De stöd där insatser ska uppmärksammas ingår i bidragslistan och omfattar frihuggning av skyddsvärda träd, restaureringshamling, beskärning, restaurering av betesmarker med hjälp av något av restaureringsstöden, anlägga och restaurera våtmarker samt insatser för förbättrad vattenkvalitet. Tackbrevet formuleras på ett likartat sätt för de olika stödtyperna och skickas ut i samband med godkänd besiktning eller utbetalning av medel.

Kommentar till genomförandet

I åtgärden listas de stöd som är aktuella vid fastställandet av åtgärdsprogrammet. När stöden ändras under programperioden kan det bli aktuellt att se över vilka insatser inom vilka stöd som ska uppmärksammas. Åtgärderna ska ha bidragit till att nå Levande skogar, Myllrande våtmarker, Ett rikt odlingslandskap eller Ett rikt växt- och djurliv.

Miljöeffekt och uppföljning

Tackbreven uppmärksammar de markägare som genomför olika åtgärder som stärker natur- och kulturvärdena i Jönköpings län. Åtgärden kan innebära att de, eller andra markägare, inspireras till att genomföra fler åtgärder vilket ger en större miljöeffekt. Åtgärden kan följas upp genom att sammanställa hur många tackbrev som har skickats ut.

Åtgärden anses som:

G: Rutiner finns för att skicka ut tackbrev och rutinerna följs.

H: Framtagandet av rutiner för att skicka ut tackbrev har kommit mer än halvvägs.

P: Framtagandet av rutiner för att skicka ut tackbrev har påbörjats.

Kostnad och finansiering

Ingår i löpande verksamhet hos Länsstyrelsen.

Ansvar

Länsstyrelsen

Vilka mål/ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Levande sjöar och vattendrag, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Ett odlingslandskap i balans.

25. Använda framtagna kunskapsunderlag som prioriteringsunderlag i naturvårdsarbetet

Syfte och mål med åtgärden

Syftet är att berörda aktörer ska använda redan framtagna underlag som stöd vid prioriteringar i naturvårdsarbetet. Användande av underlagen ska bidra till väl planerade åtgärder samt att en större hänsyn tas till naturvärden vid olika åtgärder.

Bakgrund

En del av de projekt som Länsstyrelsen arbetar med resulterar i nya planeringsunderlag. Underlagen finns tillgängliga på Länsstyrelsens hemsida. Underlagen innehåller värdefull information som kan användas vid planering och genomförande av konkreta åtgärder i naturen.

Länsstyrelsen ansvarar för att underlagen finns för nedladdning på hemsidan:

<https://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/tjanster/karttjanster-och-geodata.html>

Några exempel på underlag är:

- LEIF (Levande Ekosystem I Framtiden)¹³ - GIS-skikt som visar arealer/mängd som behövs av en viss biotop
- Lövsuccé¹⁴ - GIS-skikt som visar lövskogens utbredning och åldersfördelning
- HSI (Habitat Suitability Index)¹⁵ – GIS-skikt som visar den gröna infrastrukturen i den talldominerade barrskogen med inslag av myrmarker
- Diverse underlag som tas fram inom arbetet med Grön infrastruktur

---

¹³ Länsstyrelsen i Jönköpings län. 2017b

¹⁴ Länsstyrelsen Jönköpings län 2017 c

¹⁵ Länsstyrelsen i Jönköpings län 2016

Genomförande

- a) Länsstyrelsen ordnar en workshop där berörda bjuds in och får en genomgång av skikten som kopplar till åtgärden; vilka de är, hur de kan användas och var de kan laddas ned.
- b) Kommunerna, Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, Trafikverket, Södra, LRF och Biosfärområde Östra Vätterbranterna laddar ner och använder de underlag som är tillämpbara för sin verksamhet.

Miljöeffekt och uppföljning

Mer pricksäkerhet förväntas vad gäller naturvårdsåtgärder. Åtgärden följs upp genom att fråga aktörerna om de har laddat ned skikten och om de använder skikten som underlag vid sitt naturvårdsarbete.

Kommunerna, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Södra, LRF, Hushållningssällskapet, Föreningen Biosfärområde Östra Vätterbranterna

Åtgärden anses som:

G: Skikten används rutinmässigt som underlag vid naturvårdsarbete.

H: Skikten är nedladdade från Länsstyrelsens hemsida och naturvårdsarbete har börjat planeras och prioriteras med hjälp av skikten.

Länsstyrelsen

Åtgärden anses som:

G: Skikten används rutinmässigt som underlag vid naturvårdsarbete. Workshopen, eller motsvarande informationssatsning, är genomförd.

H: Workshopen eller motsvarande informationssatsning är genomförd.

P: En workshop eller motsvarande informationssatsning har börjat planeras.

Kostnad och finansiering

Inom befintlig finansiering.

Ansvar

a) Länsstyrelsen

b) Länsstyrelsen, Kommuner, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Södra, LRF, Hushållningssällskapet, Föreningen Biosfärområde Östra Vätterbranterna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Myllrande våtmarker, Levande skogar samt Ett rikt odlingslandskap.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Ekosystemtjänster: Det handlar om hela det koppel som är knutet till bevarad och eventuellt ökad biologisk mångfald. Till exempel kan nämnas pollinering av de insekter som hör till biotoperna ”Naturliga torra och friska gräsmarker” och ”Brynmiljöer”. För till exempel äppelodlingarna i området är pollineringen avgörande.

Insatsområden: Alla.

26. Karaktärisering av landskapsstrukturer

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Åtgärden syftar till att ge förutsättningar för en helhetsbild av landskapet som kan ligga till grund för samordning mellan olika sektorsintressen samt att utgöra grund för att bevara och utveckla grön infrastruktur.

Bakgrund

Åtgärden utgår från och kompletterar de underlag och analyser som genomförts inom projektet landskapsstrategin för biologisk mångfald och grön infrastruktur.

Den fysiska strukturen i landskapet utgör en grundläggande utgångspunkt för grön infrastruktur och ger i förlängningen också förutsättningarna för ekosystemtjänster. Den har sin bakgrund i landskapets historiska sammanhang. Begreppet fysisk struktur omfattar i det här avseendet alla de formelement som kan förekomma i ett landskap så som vägsträckningar, fastighetsgränser eller gränser mellan olika markanvändning. Ofta finns också en tydlig koppling mellan särskilda landskapsformer och vissa typer av biotoper och ekosystem.

Landskapskaraktärisering är en metod för att kartlägga grundläggande egenskaper i landskapet kopplade till dess historiska struktur. Den kan genomföras på en rad olika sätt och i olika geografiska skalor, dels på ett övergripande plan i syfte att fånga generella karaktärsdrag inom ett område, dels på en mer grundläggande nivå i syfte att fånga variationer i fysisk form och markanvändning kopplade till enskilda ytor. Karaktärisering kan ske med olika metoder och kan vara både kvalitativ och kvantitativ. En **kvalitativ landskapskaraktärisering** med hjälp av GIS kan till exempel identifiera större sammanhållna landskapsavsnitt men kan även tillämpas för att nå indikera småskaliga variationer i landskapet.

Exempel på kvalitativa metoder som utvecklats och tillämpats tidigare är [Historic Landscape Characterisation](#) (HLC) som utvecklats av English Heritage och [DIVE](#) som tagits fram inom ramen för Östersjöarbetet.

Kvalitativ karaktärisering bygger på en tolkning av formelement eller andra karaktärsdrag, till exempel visuella kvaliteter eller principer för markanvändningens organisation. **Kvantitativ** landskapskaraktärisering innebär att egenskaper i landskapet identifieras och undersöks med en kvantitativ metod. Tillämpningen bygger som regel på en **klassificering** av till exempel markanvändningsdata. Medan karaktäriseringen syftar till att ge en sammanhållande bild av till exempel vilka relationer som finns inom ett område fokuserar klassificeringen i högre grad på att fånga en viss typ av egenskap inom ett område. Gemensamt för både kvalitativ och kvantitativ karaktärisering är att olika karaktärsområden kan pekas ut till exempel på grundval av variationen i vegetation och markanvändning inom en yta.

Karaktärisering respektive klassificering kan användas i till exempel fysisk planering för att identifiera ekologiskt och kulturhistoriskt värdefulla landskapselement, som sedan också kan inkluderas i utformningen av planen. Integreringen av befintliga formelement i en ny bebyggelse eller markanvändningsstruktur kan öka förutsättningarna för att bevara och utveckla grön infrastruktur och ekosystemtjänster i urbana miljöer. Andra användningsområden är som underlag för att identifiera olika landskapstyper, till exempel vid miljöbedömningar och miljökonsekvensbeskrivningar (MKB). Metoden kan användas i samband med

utredningar/planarbete inom samhällsplanering och exploateringsprojekt som bedöms påverka landskapets struktur, till exempel i översiktsplaner eller fördjupade översiktsplaner. Grönstrukturprogram eller större planprogram respektive miljöbedömningar och MKB. Karaktäriseringen ger även ökade förutsättningar för att identifiera kvaliteter i landskapet som är värdefulla för till exempel friluftsliv och turism.

GENOMFÖRANDE

a) Länsstyrelsen tar fram en GIS/fjärranalysmetod för **kvantitativ** landskapsklassificering. Markslag ges en grov klassificering genom GIS-analys. Landskapsanalysen kan även vidareutvecklas genom retrospektiv analys av till exempel äldre kartmaterial eller flygbilder för utvalda områden.

b) Länsstyrelsen genomför en storskalig klassificering av länet enligt den metod som tagits fram.

c) Länsstyrelsen tar fram metod för **kvalitativ** karaktärisering av landskap genom tolkning av formelementen i ett enskilt landskapsavsnitt för tillämpning av kommunerna. De arbetsintensiva momenten kommer i huvudsak att förläggas till områden med öppna eller småbrutna markslag. Karaktäriseringen utgår från en generell karaktärisering av enskilda markytor i tid och kontinuitet. Utvecklingsarbetet samordnas mellan Länsstyrelsens verksamhetsgrenar (kulturmiljö, samhällsbyggnad, naturmiljö och landsbygd).

I redovisningen av arbetet kommer länsstyrelsen även redovisa och ge förslag på olika tillämpningsområden, till exempel samhällsplanering, miljöbedömningar och regional utveckling.

Miljöeffekt och uppföljning

Åtgärden ger värdefull bakgrundsinformation som kan användas som underlag vid planering av konkreta åtgärder.

Åtgärden anses som:

G: Klassificering är klar för hela länet. Metoder för klassificering och karaktärisering finns framtagna.

H: Klassificering genomförd enligt framtagna metod.

P: Metoden för den regionala klassificeringen är klar.

Kostnad och finansiering

Åtgärdsdelen klassificering finansieras genom särskilda projektmedel. Åtgärden genomförs under förutsättning att projektmedel kan erhållas.

Ansvar

Länsstyrelsen

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Levande Sjöar och vattendrag samt God bebyggd miljö.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Grön infrastruktur i exploaterade områden.

27. Grön infrastruktur i regionala strukturbilder

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Åtgärden syftar till att visa på befintlig och planerad grön infrastruktur i Jönköpings län.

Bakgrund

Region Jönköpings län arbetar sedan år 2017 med så kallade regionala strukturbilder för Jönköpings län. Arbetet med strukturbilderna innebär att ta fram relevanta och konkreta besluts- och planeringsunderlag för lokal och regional utveckling, gällande bland annat infrastruktur, boende, fritid, kultur, kompetensförsörjning och näringsliv.

GENOMFÖRANDE

Region Jönköpings län inkluderar grön infrastruktur i de regionala strukturbilderna. Detta kan göras i den mån grön infrastruktur finns med i kommunernas befintliga översiktsplaner, för vilka digitalisering och sammanställning till en länsövergripande översiktsplan är planerad. Alternativt att Länsstyrelsen bistår med GIS-underlag för grön infrastruktur som kan presenteras inom ramen för de regionala strukturbilderna.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Åtgärden anses som:

G: Grön infrastruktur är inkluderat i de regionala strukturbilderna.

H: Arbetet med att inkludera grön infrastruktur i de regionala strukturbilderna har kommit mer än halvvägs.

P: Arbete har påbörjats med att inkludera grön infrastruktur i de regionala strukturbilderna.

Kostnad och finansiering

Ryms inom ordinarie verksamhet.

Ansvar

Region Jönköpings län

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, Levande skogar, Levande Sjöar och vattendrag samt God bebyggd miljö.

Agenda 2030: Ekosystem och biologisk mångfald.

Insatsområden: Grön infrastruktur i exploaterade områden.

28. Främja barn och ungas tillgång till friluftsliv

Syfte och mål med åtgärden

Öka kunskapen om barn och ungas tillgång till friluftsliv för att därmed kunna hitta sätt att successivt förbättra samt utveckla tillgång och möjligheter, både generellt och för särskilda grupper.

Bakgrund

Enligt barnkonventionen har barn rätt till lek, vila och fritid. Barn och ungas möjligheter till ett rikt friluftsliv är av stor betydelse ur många aspekter. Det handlar om att etablera sunda vanor för en god hälsa nu och för hela livet. Forskning visar att det finns tydliga tendenser till ”positiva spiraler”, det vill säga att de som har ett aktivt friluftsliv även är aktiva inom flera olika områden både inom kultur, hälsa, sport med mera. Aktiviteter för att öka barn och ungas möjligheter till ett rikt friluftsliv är därför särskilt viktiga för att stärka barns rättigheter, minska utanförskap och förbättra integration.

Ökad kunskap behövs när det gäller skolor och förskolors tillgång till grönområden samt om vad som görs i form av faktiska aktiviteter/insatser för barn och unga när det gäller friluftsliv i skolan. Många kommuner arbetar på olika sätt med exempelvis ur- och skurförskolor, naturskolor och utomhuspedagogik eller på annat sätt med utevistelse och friluftsliv.

Särskilda behov av insatser finns exempelvis för barn i ekonomiskt utsatta familjer, i familjer med utländsk bakgrund samt inom högstadiet och gymnasiet (äldre barn och ungdomar) när det gäller skolan.

Genomförande

- a) Kommunerna genomför en inventering för att se vilka förskolor och skolor som har mer än 300 m¹⁶ till ett grönområde.
- b) Kommunerna följer upp och utvärdera i vilken utsträckning förskolorna och skolorna arbetar med friluftsliv.
- c) Kommunerna använder den nya kunskapen för att ta fram en handlingsplan, eller inkludera aktiviteter i befintliga styrdokument, för att öka barn och ungas tillgång till friluftsliv.

Kommentar till genomförandet

Barnperspektivet är viktigt i denna åtgärd. Därför bör kommunen involvera barn och ungdomar i prioriteringen av aktiviteter och insatser. Åtgärden kan genomföras i samverkan mellan länets kommuner och med hjälp av befintliga grupper och arenor.

Miljöeffekt och uppföljning

Kommunerna får bättre kunskap och därmed ökade möjligheter att förbättra barn och ungas möjlighet till utevistelse och friluftsliv. Därigenom kan fler barn och unga lära sig vad friluftsliv innebär och en större kunskap om naturen etableras och en vana att röra sig i densamma utvecklas. Inventeringen och framtagna handlingsplaner utgör underlag i kommunernas planprocesser.

Åtgärden anses som:

G: Alla punkterna är genomförda.

H: Punkt a och b är klar.

P: Någon av punkterna a-c påbörjad.

Kostnad och finansiering

Inom befintlig ram.

Ansvar

---

¹⁶ Boverkets rekommendationer, återfinns bland annat i skriften Bostadsnära natur inspiration & vägledning från 2007, ISBN 978-91-85751-35-8

Kommunerna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 8. Ett rikt friluftsliv i skolan.

Miljömål: God bebyggd miljö samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: 4. God utbildning för alla och 11. Hållbara städer och samhällen.

Ekosystemtjänster: Främjar kulturella ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

29. Se över hur föreskrifter inom befintliga naturreservat påverkar friluftslivet

Syfte och mål med åtgärden

Syftet är att öka kunskapen om hur ett aktivt friluftsliv kan utvecklas i skyddade områden samt få en nulägesbild av vilka hinder för utvecklingen som finns idag.

Bakgrund

Inom naturreservat är allemansrätten begränsad. Begränsningarna utgörs av de C-föreskrifter som gäller för det specifika området. Vilka C-föreskrifter som angetts varierar med anledning av vad som ansågs kunna utgöra framtida hot mot områdets naturvärden när reservatet bildades. Friluftslivet är, liksom samhället, föränderligt. Vid beslutfattande om naturreservat har friluftslivet inte alltid beaktats, betraktats och/eller nyttjats i skyddade områden på det sätt det görs idag. Inom naturreservat kan allemansrätten begränsas i olika utsträckning utifrån vad som ansågs kunna utgöra framtida hot mot områdets naturvärden. Besluten kan därför innehålla C-föreskrifter som begränsar friluftslivet mer än nödvändigt utifrån dagens synsätt. Samtidigt kan upphävande av föreskrifter i vissa fall ge upphov till målkonflikter mellan olika friluftslivsanvändare. Naturvårdsverket har pekat ut zoneringsområden som ett möjligt verktyg för att underlätta planeringen av friluftslivsnyttjandet i skyddade områden. Med zoneringsområden kan man ange var inom ett naturreservat det exempelvis är tillåtet respektive inte tillåtet att cykla, rida eller elda. På så vis kan man minska intressekonflikter mellan olika typer av friluftsliv och eller naturvärden kontra friluftsliv.

Det framkommer återkommande att allmänhet, ideell sektor, kommuner, Länsstyrelsen och andra intressenter har olika intressen vad gäller skyddade områdens användning och regelverket upplevs tidvis som krångligt. Det behövs generellt mer kunskap om att naturreservat kan ha olika syften och vad dessa innebär, både praktiskt och lagstiftningsmässigt. Olika intressenter behöver få en gemensam bild av naturreservatens möjligheter och begränsningar samt hur man genom samarbete och samsyn kan utveckla ett rikt, varierat och hållbart friluftsliv inom skyddade områden.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen listar de 10–20 mest välbesökta naturreservaten i länet. Dess C-föreskrifter sammanställs. En bedömning görs av vilka föreskrifter som är begränsande, dels generellt, dels specifikt för de enskilda naturreservaten.
- b) Länsstyrelsen tar fram en lista över vilka föreskrifter som, om de upphävs, kan innebära målkonflikter. Listan blir underlag i Länsstyrelsens interna arbete samt i kontakt med andra aktörer.
- c) Länsstyrelsen inför i sin rutin för revidering av skötselplaner inom befintliga naturreservat att alltid beakta hur väl C-föreskrifterna överensstämmer med syftet och

undvika att det finns starkare begränsningar av allemansrätten än nödvändigt. Bedömningen baseras på områdesskyddets syfte samt förekommande naturvårdens sårbarhet (utifrån erfarenheter av punkt a-c).

- d) Länsstyrelsen inför i sin rutin för bildande av naturreservat de erfarenheter som översynen av C-föreskrifter resulterat i samt förtydligar när zonerings är lämpligt att använda.

Kommentar till genomförande

Om det finns behov av att informera, diskutera och fortbilda utifrån syftet med områdesskydd samt C-föreskrifter och eventuella målkonflikter kan Länsstyrelsen bidra tillsammans med andra aktörer.

Målgrupp är Länsstyrelsen, reservatsförvaltare, användare och andra intressenter av skyddade områden.

Miljöeffekt och uppföljning

Kunskapen om och förståelsen för skyddade områden ökar så att friluftslivet i dessa får bättre möjligheter att utvecklas på ett hållbart och varierat sätt samt att antalet intressekonflikter mellan olika grupper minskar. På så sätt kan också intresset för att bilda fler skyddade områden med friluftsliv som ett huvudsyfte, eller del av syftet, öka. Uppföljning av att punkterna genomförs.

Åtgärden anses som:

G: Alla punkter är genomförda

H: Punkt a och b är genomförda

P: Någon av punkterna är påbörjad och/eller genomförd

Kostnad och finansiering

Till största del inom befintliga ramar, vissa delar kan vara möjligt att söka projektmedel för. Examensarbete eller praktik skulle kunna vara en resurs i någon/några av punkterna. Kostnaden beror på ambitionsnivå.

Ansvar

Länsstyrelsen

Vilka mål/ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet.

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv samt God bebyggd miljö.

Agenda 2030: 12. Hållbar konsumtion och produktion och 15. Biologisk mångfald

Ekosystemtjänster: Främjar kulturella ekosystemtjänster samt indirekt reglerande och stödjande ekosystemtjänster om intresset för reservatsbildning kan öka.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

30. Öka kunskapen om allemansrätten

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Syftet är att öka kunskapen om allemansrätten samt andra regler kring friluftsliv och natur.

Bakgrund

Allemansrätten är en rättighet unik för de nordiska länderna, en rättighet vi gemensamt måste värna om. Därför är det viktigt att allmänheten, markägare, jaktlag, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten. Det är också viktigt att det finns lättillgänglig information på olika språk om allemansrätten och vad den innebär både för turister och andra besökare samt för människor från andra kulturer som bosatt sig eller vistas i Sverige. Det finns även annan kunskap kring friluftsliv och natur som kan behöva uppmärksammas mer, exempelvis regler kopplat till fritidsfiske, jakt, kommunala ordningsregler, hund i skog och mark liksom användning av motorfordon.

Både Länsstyrelsen, kommunerna och Naturvårdsverket med flera har sedan tidigare olika former av information om allemansrätten på sina webbplatser. Naturvårdsverket har över-satt information om allemansrätten till fler språk, informationen finns på deras hemsida. Även andra organisationer har tagit fram material, exempelvis Friluftsförbundet, Sportfiskarna och Håll Sverige rent. Informationsspridning kan gärna ske i samverkan med ideell sektor.

Utöver detta finns ett behov av material kring frågor som relaterar till allemansrätten enligt ovan, visst material kan finnas hos olika myndigheter men kan behöva sammanställas och tillgängliggöras mer.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen sammanställer och tillgängliggör informationsmaterial kring frågor relaterade till allemansrätten enligt syftet hos centrala myndigheter och andra organisationer, gärna på fler språk än svenska, för vidare spridning och informationsinsatser.
- b) Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Region Jönköpings län, kommunerna, LRF, Södra skogsägarna samt Smålands turism åtar sig att lägga upp egen information om allemansrätten på sina respektive webbplatser och/eller att länka till andra informativa sidor, exempelvis Naturvårdsverkets webbplats.
- c) Skogsstyrelsen, Region Jönköpings län, kommunerna, LRF, Södra skogsägarna samt Smålands turism åtar sig att vid minst ett tillfälle under programperioden informera om allemansrätten och dess tillämpning till en eller flera av målgrupperna.
- d) Kommunerna åtar sig att särskilt informera och föra dialog med barn och ungdomar, föreningsliv samt elever inom SFI (Svenska för invandrare).

Kommentar till genomförande

Informationstillfällen kan med fördel ske i samverkan mellan olika aktörer.

Miljöeffekt och uppföljning

Det blir lättare att hitta information, för att vid behov få svar på frågor om allemansrätten och annan relaterad information. På sikt ökar därmed kunskapen om dessa frågor så att allemansrättens starka ställning kan upprätthållas och varför vi har olika typer av andra regelverk. Uppföljning av att punkterna genomförs samt genom utvärderingar av aktörernas informationstillfällen.

Åtgärden anses som:

G: Alla punkter är genomförda.

H: Punkt d och e är genomförd helt, minst ett informationstillfälle per aktör har hållits.

P: Någon av punkterna är påbörjad.

Kostnad och finansiering

Inom befintliga ramar.

Ansvar

- a) Länsstyrelsen
- b) Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Region Jönköpings län, kommunerna, LRF, Sveaskog, Södra samt Smålands turism
- c) Skogsstyrelsen, Region Jönköpings län, kommunerna, LRF, Södra samt Smålands turism
- d) Kommunerna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: Främst 3. Allemansrätten som grund för friluftslivet

Miljömål: Levande sjöar och vattendrag samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: 1. Ingen fattigdom, 4. God utbildning för alla samt 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Ekosystemtjänst: Främjar kulturella ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

31. Anordna tematräffar inom natur- och Kulturturism

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Att öka kunskapen samt möjliggöra en kunskapsöverföring mellan olika ansvariga aktörer, säkerställa kontakter och skapa nätverk samt att skapa förutsättningar för hållbar regional tillväxt inom natur-, kultur- och matturism samt att samordna kvalitets- och hållbarhetsfrågorna inom sakområdet.

Bakgrund

Hållbarhet i dess tre aspekter är centralt för den regionala utvecklingen inom besöksnäringen. Ett förnyat, hållbart och kvalitetssäkrat upplevelseutbud baserat på våra unika värden efterfrågas starkt.

Att tillgängliggöra kunskapen om länets unika natur- och kulturvärden för förädling till upplevelser är ett centralt utvecklingsarbete. För att skapa förutsättningar anordnas ett antal målanpassade tematräffar.

Genomförande

Tematräffar planeras, bjuds in till och genomförs. Tematräffar tas fram av en planeringsgrupp med olika aktörer samt i samarbete med Smålands turism utifrån HPU (Hållbar produktutveckling). Länsstyrelsen är sammankallande av planeringsgruppen.

Målgruppen är entreprenörer, organisationer inom turism och friluftsliv, Smålands turism, Länsstyrelsen och kommunerna.

Exempel på teman kan vara hållbar destinationsutveckling, markanvändning och allemansrätten, utveckling inom olika områden till exempel fiske, vandring- och cykelleder eller regionala smakupplevelser.

MILJÖEFFEKT OCH UPPFÖLJNING

Det förväntas en mätbar utveckling i kvalitet och hållbarhet av de anslutna organisationerna/företagen. Uppföljning kan även göras genom antal medverkanden i träffar samt antal genomförda träffar. Åtgärden kan resultera i nya arbetsmetoder för hållbar destinationsutveckling.

Åtgärden anses som:

G: Minst 6 tematräffar har anordnats under programperioden.

H: Minst 3 tematräffar har anordnats under programperioden.

P: Planeringsgruppen har bildats. Minst 1 tematräff har anordnats under programperioden.

Kostnad och finansiering

Ingår i ordinarie verksamhet.

Ansvar

Smålands Turism*, Länsstyrelsen

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 7. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling.

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: 8. Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt samt 12. Hållbar konsumtion och produktion.

Ekosystemtjänster: Främjar kulturella ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

32. Organisation och ansvar för ett utvecklat friluftsliv

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Syftet är att skapa bättre förutsättningar för kommunerna att lyfta och belysa frågor kring friluftsliv inom den kommunala verksamheten.

Målet är att varje kommun ska ha en organisation och/eller person som arbetar med friluftsförslag.

Bakgrund

Friluftsliv är ett stort och tvärsektorielt område som involverar många olika ämnesområden, olika delar av samhället samt den kommunala verksamheten. De nationella friluftspolitiska målen behöver finnas med även i det kommunala arbetet. Friluftsliv ska, både vad gäller aktiviteter och fysiska platser, vara attraktivt och tillgängligt för alla. Det ställer stora krav på samordning och samverkan för att på ett effektivt och bra sätt kunna tillgodose och uppfylla att så många av friluftslivets aktörer som möjligt verkar främjande och ”drar åt samma håll”.

Exempel på hur arbetet kan organiseras på kommunal nivå varierar. Naturvårdsverket pekar via frågorna i enkäten ”Sveriges friluftskommun” ut ett antal områden där organisationen kring friluftsliv ses som en tydlig framgångsfaktor.

Genom att fler kommuner i länet säkerställer att steg tas mot att bli en mer utvecklad friluftskommun kan länets samverkan och utvecklingsarbete få ytterligare fart. Naturvårdsverkets olika efterfrågade satsningar kan ses som en verktygslåda där kommunerna kan inspireras till vilka insatser som skulle passa i just den egna kommunen.

Som inspiration kan även Jönköpings kommun verka, där man utsett ett antal ”friluftslivsambassadörer” bland de folkvalda inom en rad olika politikområden. Ambassadörerna får viss utbildning och regelbunden information om friluftslivets utveckling inom sina respektive områden.

Genomförande

Kommunerna i länet åtar sig att se över sin organisation när det gäller friluftslivsfrågor genom att införa och/eller utveckla minst en av nedanstående:

- Friluftsstrategi/friluftssamordnare eller motsvarande.
- Friluftsamambassadörer utses inom minst tre politikområden.
- Politiskt antagen friluftslivsplan och/eller -policy eller integrering av friluftslivsfrågorna i befintliga styrdokument.
- Införande av friluftsråd eller motsvarande eller integrering av friluftslivsfrågorna i befintliga grupper.
- Införande av politiskt beslutad samverkans- eller planeringsgrupp över förvaltningsgränser.

Kommentar till genomförande

Eventuellt kan det finnas möjligheter för mindre kommuner att samverka kring vissa delar för att effektivisera arbetet och skapa synergieffekter.

Miljöeffekt och uppföljning

Fler av länets kommuner uppfyller Naturvårdsverkets kriterier för friluftskommun. Den lokala ansvarsfördelningen, organisationen och planeringen kring friluftsliv förtydligas vilket leder till att frågorna får större genomslag i länet. Uppföljning sker genom att se vilka av ovanstående punkter som genomförts i vilka kommuner årligen samt i slutet av programperioden.

Åtgärden anses som:

G: Minst en punkt under genomförandet är genomförda.

H: Någon av punkterna under genomförandet är påbörjad.

P: Beslut har tagits inom kommunen att påbörja arbetet med en eller flera av punkterna under genomförandet.

Kostnad och finansiering

Inom befintlig ram

Ansvar

Kommunerna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 2. Starkt engagemang och samverkan.

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: 11. Hållbara städer och samhällen.

Ekosystemtjänster: Endast indirekt påverkan.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

33. Genomför friluftaktiviteter riktade mot barn och ungdomar

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Enligt barnkonventionen har barn rätt till lek, vila och fritid. Forskning visar att det finns många nyttor med regelbundet friluftsliv kopplade till barns hälsa, lärande, sociala utveckling och miljöengagemang. Satsningar för att få barn att prova på friluftaktiviteter är därför viktiga.

Bakgrund

Ett sätt att ge fler barn och ungdomar ökad tillgång till friluftsmöjligheter kan vara att fler föreningar med natur- och friluftsanslutning samverkar med kommunen. Exempel på samverkan som finns är klassdraget och friluftsskolor. Sportfiskarna driver sedan år 2007 Klassdraget, där lokala fiskeklubbar tillsammans med skolor arrangerar en gemensam fiskedag där barnen får prova på att fiska. Under årens lopp har 60 000 barn fått prova på fiske genom Klassdraget och det får därmed ses som ett gott exempel på hur föreningslivet tillsammans med skola kan hjälpa barn att få prova på friluftaktiviteter. Några kommuner har provat konceptet ”friluftsskolor” där kommun och föreningsliv samarbetar så att barn och ungdomar får prova på en ny friluftaktivitet i veckan i olika föreningars regi.

Genomförande

- a) Kommunerna identifierar föreningar för samverkan, till exempel lokala fiskeklubbar, friluftslivsföreningar, miljö- och naturföreningar och intresserade skolor eller hem för ensamkommande flyktingbarn.
- b) En översyn görs av berörda aktörer av befintligt informationsmaterial med barn och ungdomar som målgrupp.
- c) Kommunen initierar med samverkade förening/ar minst tre uteaktiviteter under programperioden.
- d) Kommunen tillsammans med Länsstyrelsen och samverkande förening/ar sprider information om möjligheten för barn att utöva friluftsliv i kommunen.

Kommentarer till genomförandet

Informationen kan exempelvis gälla fiska gratis i målsmans sällskap i merparten av länets drygt 200 fiskevårdsområdesföreningar liksom information om allemansrätten.

Länsstyrelsen har tagit fram en strategi och handlingsplan för fritidsfiske och fisketurism och har nätverk för samarbete med olika föreningar och organisationer. Strategin kan utgöra underlag och nätverken kan vara forum för att diskutera åtgärden samt hur den kan genomföras.

Miljöeffekt och uppföljning

Barn och unga i skolåldern ges möjlighet att vistas ute i naturen och kommer i kontakt med föreningslivet. Att det skapas en samverkan mellan kommunerna och föreningslivet samt mellan föreningar sinsemellan.

Antal barn och ungdomar som deltar i aktiviteter, antal kommuner och föreningar som deltar, antal genomförda träffar.

Åtgärden anses som:

G: Kommunen har tillsammans med det lokala föreningslivet genomfört minst 3 aktiviteter och utvärderat denna i dialog med de barn och unga som har deltagit. Information har spridits i kommunerna.

H: Översyn har gjorts av befintligt informationsmaterial med barn och ungdomar som målgrupp.

P: Kommunen har identifierat och tagit kontakt med föreningar.

Kostnad och finansiering

Insatserna förutsätts i huvudsak finansieras inom befintliga ramar. Möjligheter till finansiering kan eventuellt finnas inom ramen för kommunernas och/eller Länsstyrelsens integrationsmedel samt särskilt avsatta medel från MUCF¹⁷.

Ansvar

a-c): Kommunerna

d): Kommunerna* och Länsstyrelsen

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: 1. Tillgänglig natur för alla, 8. Ett rikt friluftsliv i skolan och 9. Friluftsliv för god folkhälsa.

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: 4. God utbildning för alla, 10. Minskad ojämlikhet samt 12. Hållbar konsumtion och produktion.

Ekosystemtjänster: Kulturella ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

34. Kartläggning av socialt viktiga naturområden

SYFTE OCH MÅL MED ÅTGÄRDEN

Syftet med åtgärden är dels att bidra till ökad kunskap hos länets planerare när det gäller kartläggning och värdering av viktiga friluftsområden på ett mer systematiskt sätt, dels att påbörja arbetet med att få fram bättre kartmaterial där dessa områden finns utpekade genom Naturvårdsverkets metod.

Bakgrund

Det har saknats systematiska sätt att säkerställa var de socialt sett viktigaste naturområdena ligger och arbetssätten skiljer sig åt mellan olika kommuner. Naturvårdsverket har utvecklat

---

¹⁷ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

en metod för att kartlägga naturområden som har stor betydelse för friluftsliv, rekreation och turism på lokal och regional nivå¹⁸.

Metoden bygger på följande steg:

1. Etablering av arbetsgrupp.
2. Insamling av underlag genom att titta på vilket material och underlag som redan finns att tillgå.
3. Kartläggning av definierade områdestyper, exempelvis tätortsnära natur, stränder och vattenområden samt tätortsnära friluftsområden.
4. Värdering av område utifrån egenskaper och värderingskriterier för att tydliggöra områdets kvaliteter och brister samt vad som behöver skyddas respektive utvecklas.
5. Klassificera områden från mycket viktigt friluftsområde till ej klassificerad område.
6. Visualisering och dokumentation till exempel som ett digitalt kartsnitt.

Metodmaterialet finns tillgängligt och kan börja användas på lokal och regional nivå.

Genomförande

- a) Länsstyrelsen håller i ett kunskapsseminarium om inventering och planeringshänsyn av socialt viktiga natur- och kulturmiljöer med fokus på praktiska verktyg och metoder.
- b) Kommunerna genomför kartläggning av socialt viktiga naturområden i enlighet med Naturvårdsverkets metod eller annan, för kommunen, lämplig metod.

Miljöeffekt och uppföljning

Kunskapen om hur naturområdets sociala värden kan värderas och vägas in bättre i planeringssammanhang ökar. Bättre kartmaterial leder till att förutsättningarna för att ta tillvara på viktiga värden ökar.

Effekter kan mätas i antal kommuner som har kartlagt områden och hur många som har inkluderat det i planeringsunderlag.

Kostnad och finansiering

- a) Inom befintlig ram.
- b) Inom befintlig ram, möjlighet till delfinansiering med LONA-medel.

Ansvar

- a) Länsstyrelsen
- b) Kommunerna

Vilka mål, ekosystemtjänster och insatsområden bidrar åtgärden till?

Friluftsmål: Samtliga friluftsmål påverkas i någon mån, men kanske främst mål 4 om tillgång till natur för friluftsliv.

Miljömål: God bebyggd miljö samt Ett rikt växt- och djurliv.

Agenda 2030: 11. Hållbara städer och samhällen, 12. Hållbar konsumtion och produktion samt 15. Ekosystem och biologisk mångfald.

Ekosystemtjänster: Främjar kulturella ekosystemtjänster.

Insatsområden: Friluftsliv och naturturismturism.

---

¹⁸ Naturvårdsverket 2016

4 När vi målen med föreslagna åtgärder?

Åtgärderna bidrar till en ökad måluppfyllelse för både miljökvalitetsmål och friluftslivsmål samt bidrar till att förbättra den gröna infrastrukturen.

För att miljökvalitetsmålen ska kunna nås krävs en omfattande samhällsomställning med förändringar i hur vi konsumerar och hur vi planerar våra samhällen. Det är svårt att åstadkomma så stora förändringar på regional nivå. Nationella och internationella styrmedel måste till. Förändringar sker dock alltid lokalt i sin praktiska verklighet där goda lokala exempel kan vägleda nationella och internationella beslut. Många lösningar och förslag på vad som behöver ändras nationellt och internationellt finns därför också i de lokala lösningarna. Det är också värdefullt att nationellt lyfta var de lokala lösningarna behöver stöd eller vilka hinder som behöver undanröjas för bättre genomslag för bra lösningar.

Lantbrukare och markägare är viktiga aktörer för att genomföra konkreta åtgärder med stor lokal effekt inom de gröna målen. Denna grupp aktörer nås inte direkt via detta åtgärdsprogram, utan indirekt genom att vara målgrupp för flera åtgärder, genom till exempel olika informationsinsatser. Det innebär att även effekterna av åtgärderna blir indirekta, vilket gör det svårt att uppskatta hur långt åtgärderna räcker för att uppnå målen.

För att miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap ska nås krävs det kontinuerlig skötsel i form av bete, slätter och brukande av åkermark. Hur skötseln av odlingslandskapet bedrivs beror till stor del på EU:s gemensamma jordbrukspolitik och utformningen av det svenska landsbygdsprogrammet. Om skötsel överhuvudtaget bedrivs beror på om det finns människor som vill bo på landsbygden och arbeta med jordbruk. För att det ska vara attraktivt krävs en fungerande social service med affär, skolor, sjukvård, vägar med mera. Det finns en del åtgärder i detta program som handlar om dessa frågor, såsom ”Utvecklingen på landsbygden”, men insatser behövs på flera nivåer.

Friluftslivsmålen är breda och omfattande och spänner över flera olika ämnesområden. Naturvård, regional tillväxt, jordbruk, skog, landsbygdsutveckling, folkhälsa, utbildnings- och forskningspolitik är några exempel. Åtgärderna i Grön handlingsplan bidrar till arbetet med att nå målen men även andra insatser behöver genomföras. Många olika aktörer har viktiga roller för att målen ska bli verklighet och i många avseenden kan sektorsövergripande samarbeten ge värdefulla synergieffekter.

Fortsatt kunskapsinsamling är även nödvändig för att rätt insatser ska kunna sättas in på rätt platser.

I flera fall är det stora processer som behöver komma igång och åtgärderna kan förhoppningsvis vara en början till något större.

Det pågår också mycket arbete redan nu som på många sätt bidrar till att nå målen som Grön handlingsplan handlar om. Dels i andra åtgärdsprogram och dels inom helt andra processer. Detta arbete behöver såklart fortsätta och utvecklas.

5 Uppföljning av åtgärderna

Länsstyrelsen gör årligen en uppföljning av åtgärderna som ingår i de regionala åtgärdsprogrammen för miljömålen och klimatanpassning. Uppföljningen publiceras på Länsstyrelsens webbplats.

Dessutom görs en uppföljning av hur det går med de regionala miljömålen, där arbetet med åtgärderna är en viktig del. Den uppföljningen publiceras på www.svergiesmiljömål.se.

Uppföljning av åtgärdsarbetet görs för alla aktörer som har åtagit sig att genomföra åtgärder. Kommunernas arbete följs upp genom en enkät vars syfte är att:

- Ge en lägesbild över åtgärdsarbetet.
- Utgöra underlag för Länsstyrelsens arbete med att stödja kommunerna i åtgärdsarbetet.
- Inspirera kommunerna till att utveckla sitt miljöarbete.
- Ge uppslag som kan användas i nya åtgärdsprogram.
- Ge underlag för att dela information och erfarenheter med andra län och kommuner.

Den årliga uppföljningen av åtgärderna följer i huvudsak upp genomförandegraden, det vill säga om aktiviteter fastslagna i åtgärderna är genomförda. En del åtgärder är utformade som mål och i de fallen följs även målen upp. För vissa åtgärder anges också långsiktiga mål och effekter. Länsstyrelsen ansvarar för att samla in underlag till den uppföljningen men deltagande aktörer behöver bidra med underlagen.

Genomförandegraden av åtgärderna bedöms enligt följande fyrgradiga skala:

- G:** Åtgärden är genomförd helt eller i huvudsak, eller har införts i löpande verksamhet.
H: Åtgärden är genomförd till mer än hälften.
P: Åtgärden är påbörjad men ännu inte gjord till mer än hälften.
E: Åtgärden är ej påbörjad.
ER: Ej relevant.

6 5 Referenser

För referenser hänvisas till Grön handlingsplan del A Bakgrund och uppdragsbeskrivning

7 Bilaga 1. Åtgärdsidéer

Åtgärdsidéer är tankar, funderingar och idéer som varit uppe till diskussion, men som arbetsgrupperna inte valt att prioritera till åtgärder i ett första skede.

Förslag	Innebörd	Insatsområde
ÖVERGRIPANDE/ETT RIKT VÄXT OCH DJURLIV (rör flera miljömål/tema)		
1. Åtgärder för att arbetet med förorenade områden skapar livsmiljöer för Biol mångfald o Gl		Tidigare miljöskulder
2. Analys över hur våra naturtyper står sig i ett nationellt perspektiv	Noggrannare koll mot nationella data. I vilka kartor - ur ett nationellt perspektiv - framträder Jönköpings naturtyper som viktiga att arbeta vidare med? Alternativ vänta in om det kommer någon nationell "ansvarsnaturtypsprioritering", vet inte vad som är beställt och inte.	Utveckla underlag och arbetssätt
3. Holkprojekt	Kombinera slöjd med information och besök i naturen.	Friluftsliv och ekoturism
4. Minst ett tätortsnära kommunalt reservat i varje kommun gärna med fokus på friluftsliv och skolnatur, ex Lövhult (Nässjö), Bondberget (Jönköping).		Friluftsliv och ekoturism
5. Kompensation	Kommunerna åtar sig att kompensera förlust av grönområde vid exploatering genom att anlägga eller förbättra biotoper (dammar, faunapassager, sandmiljöer, ängsmark m.m.) och tillgänglighet för friluftslivet. Rutin tas fram för uppföljning av detta åtagande. Ta fram en kompensationsbank, en samlad lista med lämpliga kompensationsåtgärder, att ta från vid kompensationsåtgärder. Identifiera mark lämplig för kompensationsåtgärder eller för framtida behov av ekosystemtjänstproduktion i land eller vattenmiljö och köp in mark.	Kompensationsåtgärder

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
ÖVERGRIPANDE/ETT RIKT VÄXT OCH DJURLIV (rör flera miljömål/tema)			
6	Inventering av natur- och kulturvärden, Pilotprojekt	Inventering av natur- och kulturvärden på ett begränsat område. Pilotprojekt. Kunskapsläget: Skogs och historia. Det finns värden som vi fortfarande inte har koll på idag. Syns de inte i något system så är det lättare att de "försvinner". Finns ett stort behov av inventering av skogsmark. Exempelvis ett pilotområde där vi gör en ingående inventering av både natur- och kulturvärden. Ta tätortsnära skog och samverka mellan natur/kultur/friluftsliv. Samverka med hembygdsföreningar och andra mindre föreningar. Ta resultaten som kommer fram i inventeringen och visa hur man kan använda dem. Även Nya KOMET kan koppla till detta.	Utveckla underlag och arbetssätt
7	En app som underlättar rapportering av fornlämningar	En app som underlättar rapporteringen av fornlämningar. Många fornlämningar är fortfarande okända ute i skogsmarken. Inom det tidigare Skog- och historia projektet inventerades cirka 10 procent av länets yta på forn- och kulturlämningar. Genom att få privatpersoner att rapportera in forn- och kulturlämningar via en app kan dessa sedan tillgängliggöras och vara ett underlag vid skogsbruksåtgärder. Länsstyrelsen tar hand om rapportering och kvalitetsgranskning. Målet är att det i alla fall ska ge en signal om att det kan finnas något intressant. Resultatet rapporteras till RAÄ. Samtidigt informeras markägaren om vad det innebär att ha en fornlämning på sin mark. Samma behov finns när det gäller nyckelbiotoper mm. Markberedning förstör många kulturlämningar.	Utveckla underlag och arbetssätt
8	Ta fram nyckeltal för naturvärden för att underlätta ÖP-processen	För uppföljning av ÖP. Finns en del inom arbetet för en God bebyggd miljö inom hälsans miljömål att kika lite på.	Utveckla underlag och arbetssätt
9	Utredning om hur miljöbalkens regler kan användas inom arbetet med GI.		
10	Verktyget ekologisk landskapsanalys	Använd befintliga verktyg för planering och prioritering, till exempel ansvarslistor, ekologisk landskapsplanering med hjälp av verktyget ekologisk landskapsanalys, samt listor över värdeelement och nyckelprocesser vid planering av alla typer av naturområden och parker för att maxa biologisk mångfald. Skapa rutiner för uppdatering av verktygen.	Utveckla underlag och arbetssätt
11	Nyckelfaktorer	Förekomst och utbredning av nyckelfaktorer behövs.	Utveckla underlag och arbetssätt

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
ÖVERGRIPANDE/ETT RIKT VÄXT OCH DJURLIV (rör flera miljömål/tema)			
12	Inventera röda brifunkrutor	I arbetet med att ta fram tröskelvärden (Brifunk) identifierades ett antal områden i länet som skulle kunna hysa ett högt antal arter men som inte gör det. Dessa behöver artinventeras för att verifiera och utveckla kunskapsunderlaget.	
13	Animationer över hur landskapet har förändrats	ex. äng 1600, bete 1700, åker 1800, åker 1900, skog 2000. Modern granåker kontra historiskt äldre skog? Kvarvarande brukningsstystem? Skogsbete? Utifrån historiskt kartmaterial visa på landskapets förändring i form av igenplanterad jordbruksmark, betesmark som blir till åker, granifiering etc. Bör inledningsvis göras i ett begränsat område och kanske även visualisera det i 3D. Vi borde också få ett grepp om hur stora och vilka areal jordbruksmark som omförs till skogsmark. Här har länsstyrelsen en myndighetsroll som jag tycker vi duckar lite för.	Utveckla underlag och arbetssätt, Odlingslandskapets strukturomvandling, Skogslandskap i balans
14	Åtgärder för att vindkraften inte ska ha några påtagliga barriäreffekter.	Vindkraft har inte negativ inverkan på fladdermusfaunan	
15	Restaurering av marker för att öka naturvärdena.	Kommuner och andra stora markägare i länet (Sveaskog, Region Jönköpings län (naturbruksgymnasierna) xxx, xxx) genomför restaurering av marker för att öka naturvärdena. Kvar att utreda om det ska vara ett fast antal, utifrån ägd areal, eller helt fritt. Det är dock så att vi ju vill att värdena ska öka, stråken/infrastrukturen ska förbättras och vi vet också att åtgärdsprogrammen är drivande i vad som faktiskt sker hos aktörerna både på kort och på lång sikt.	GI i exploaterade områden
16	Arbeta mer GI strategiskt inom reservatsbildning.	Om man kan få en kartbild över alla kommande reservat - hur ser behovet av en GI ut då? Vilka luckor finns som behöver täckas in av andra åtgärder i vardagslandskapet än reservat?	Utveckla underlag och arbetssätt

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
ÖVERGRIPANDE/ETT RIKT VÄXT OCH DJURLIV (rör flera miljömål/tema)			
17	Hänsyn till grön infrastruktur vid befintlig och kommande "grå" infrastruktur	Befintlig "grå" infrastruktur (vägar, järnvägar, kraftledningar, bredband m.m.) ses över så de barriärer som finns idag åtgärdas. Ökad hänsyn till grön infrastruktur vid ny exploatering inom väg och järnväg. Hur kan vi få mindre markkrävande teknik. Hur kan vi öka transparens i planeringsprocessen. Ny teknik? BAT? SYnpunkt från Trafikverket: I insatsområdet för "Grön infrastruktur i brukade och exploaterade områden" finns ett embryo till det som Trafikverket saknar i handlingsplanen, nämligen att stärka områden i det triviala landskapet. Genom att i stället ställa frågan hur exploateringen kan ske så att den stärker biologisk mångfald, inte utgör ett hot mot befintliga värdekärnor/ spridningszoner eller kan utveckla ekosystemtjänster, undviks ett synsätt som att detta med biologisk mångfald endast handlar om att bevara. Det är en viktig utgångspunkt att förväntad exploatering måste innebära ett hot utan faktiskt kan vara en möjlighet.	GI i exploaterade områden
18	Anpassad skötsel av vägkanter och kraftledningsgator	1. Kartläggning av artrika och för GI viktiga väginfrastrukturmiljöer. Detta görs inför upphandling av entreprenörer. 2. GI-anpassa skötsel av väginfrastrukturmiljöer på relevanta platser i entreprenörernas kontrakt samt i riktade åtgärder. 3. GI-anpassa skötsel av kraftledningsgator på relevanta platser i entreprenörernas kontrakt samt i riktade åtgärder.	GI i exploaterade områden
19	Geografisk presentation av åtgärder	För de fysiska åtgärder som görs tas det fram ett kartsikt som enkelt och översiktligt visar på var i länet och vilka arealer/punkter som restaureras.	Utveckla underlag och arbetssätt
20	Konferens för lärare med fokus på miljö, hållbarhet och biologisk mångfald		
Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
ODLINGSLANDSKAP			
21	Sandmarksarter	Upprepa Östergötlands projekt över sandmarksarter på försvarets mark.	
22	Målbilder för odlingslandskapet	Motsvarande målbilder i skogen, Jordbrukets fysiska påverkan på vatten, en regional odlingslandskapsstrategi. Syfte att kunna skapa en dialogprocess inom jordbruket.	Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans,
23	Odlingslandskapsarter i vägkanter	Projekt i Östergötland som borde gå att genomföra även här	Odlingslandskap i balans

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
ODLINGSLANDSKAP			
24	Restaurera/frihugga minst 250 skyddsvärda träd		
25	Analys över förflyttning av odlingszoner		Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans
26	Kommunikativa landskapslinjer	Skog och historiainventeringen kan finnas en del intressant. Använd helst inte FMS för statistiska analyser, som stöd går det bra. Kvarvarande ängs och gräsmarker, vi har inte hushållningssällskapets ekonomiska karta för 1920. Finns i Mullsjö och Habo. Kultur och naturvärden i odlingslandskapet. Orange serie	Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans
27	Bevara artrika gräsmarker som behöver slåtter/bete.	Nyckelbiotoper försvinner fortfarande. Ängs- och betesmarker växer igen. Områdets attraktionskraft ligger i upprätthållen hävd, men områdena ligger avsesides och svårbrukade: ekonomi och djurskydd. Omfattande och kostsamt arbete att restaurera marker där igenväxning gått för långt	Odlingslandskap i balans
28	Kurs i landskapsvärden för landskapets aktörer	Kunskap och stöd om kultur- och naturmiljöer till olika målgrupper som brukar och visats i landskapet	
29	Hävdhistoriska analyser som ett verktyg. Att återskapa markanvändning/hävd och bevara.		Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans
30	Stigar (beträdor) i odlingslandskapet	Odlingslandskapet är ur ett friluftslivsperspektiv rätt otillgängligt. Genom att öppna upp och skapa så kallade beträdor på ekologiskt funktionella kantzoner där det ändå inte sker någon större produktion, bör odlingslandskapet bli mer tillgängligt. Ideen syftar till att öka förståelsen för jordbruket hos allmänheten.	Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans
31	Mer hästbete	Antalet hästar ökar i länet. Verka för att öka jordbruksstöden för hästverksamhet. Öka kunskapen om häst som naturårdsresurs.	Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
ODLINGSLANDSKAP			
32	Livskraftigt lantbruk	Gynna bete med alla typer av djur Fler skogsbeten känna till och förstå betydelsen av äldre hävdregimer Naturbeteskött som ett varumärke Ersättning för "långlivade" djur som håller landskapet öppet utan att bli uppätta. Fler hamlade träd Inte levande utan attraktiv - hur når vi dit? Hitta lämpliga objekt för miljöersättningen	Utveckla underlag och Odlingslandskap i balans
33	Hela kommunen ska leva!	Kommunerna borde få ett tydligare uppdrag att även landsbygden ska leva, inte bara fokusera på tätorten. Går det att ta fram mål med strategi för landbygdsutveckling med i ÖP på ett tydligare vis?	
34	Veteranisering	Avtal med kommuner om att använda avverkade träd i större omfattning till naturvård än till flis	GI i exploaterade områden
35	Betesförmedling	Länsstyrelsen sätter upp en betesförmedling via hemsidan där intresserade djurägare som behöver betesmark och markägare som behöver betesdjur kan hitta varandra (som Lst Örebro). Kan lyfta hästen som naturvårdare. Kommunerna hjälper till att sprida tjänsten.	Odlingslandskap i balans
Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
SKOG			
36	Småskalig träförädling	Verka för att öka den småskaliga träförädlingen så att efterfrågan på andra träslag än gran kan öka.	
37	Sköta skolskogar	Hur gör man det på ett bra sätt? Kommunikation mellan markägare/skolpersonal/skogsskötsel	
38	Tydligare integrera rekreationens värde och mål i riktlinjer för kommunalt skogsbruk		Friluftsliv och ekoturism
39	Bättre kunskap om naturvärden i skogen	behov av att uppdatera kunskapen om var nyckelbiotoper och andra skogar med höga naturvärden finns.	

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
SKOG			
40	Skador på planterad tall ska minska i länet	Viltskador är ett allvarligt problem. Hur stora ska viltstammarna vara för att det ska fungera med tallplantering?	Skogslandskap i balans, Viltstam i balans
41	Konkurrensstatusen för RASE (Rönn, asp, sälg, ek) ska förbättras på skogsmark		Skogslandskap i balans
42	Andelen lövskog ska öka i länet	Öka andelen löv i olika successioner i landskapet. Rådge markägare med trädklädd mark till att öka lövandel på sina marker. Stimulera markägare att satsa på förnyring av andra trädslag än gran. Varför planteras det så mycket gran? Är rådgivningen fel eller lyssnar inte brukarna? Det behövs åtgärder som stimulerar till att komma utanför säkerheten, åtgärder som bidrar till att det återplanteras med annat än gran.	Skogslandskap i balans
43	Anpassa avskjutning av älg till skadeläget på tall och konkurrensstatusen för RASE (rönn, asp, sälg, ek)		Viltstam i balans, Skogslandskap i balans
44	Fördjupad kartläggning av lövbevuxna kantzoner och prioritering av behovet av ekologiskt funktionella kantzoner		Utveckla underlag och arbetssätt, Ekologiskt funktionella kantzoner
45	Ta fram kartor med brandspridningsrisker i skogsmark (samarbete med MSB)		
46	Dialog med virkesinköpare om trädslagsval	Skogsstyrelsen genomför regelbundet dialog på distriktschefsnivå. Blir lätt att man tar säkraste vägen, eftersom det kostar minst... Därför vågar man kanske inte satsa så mycket nytt?? Markägaren har kanske inte rätt beställarkompetens, litar på sitt ombud, lite tid för markägarkontakt. Kan vi göra en åtgärd av det?	Skogslandskap i balans
47	Tillgänglighet av information om frivilliga avsättningar	Göra information om vilka områden som är frivilligt avsatta tillgänglig för planläggare på Lst, SKS m.fl	
48	Tallsuccé	Motsvarande projekt som Lövsuccé fast för tall???	Skogslandskap i balans, Gl i exploaterade områden,

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
SKOG			
49	Dreamhack forest		Skogslandskap i balans,
50	Friluftsavtal mellan markägare och entreprenör		Friluftsliv och ekoturism
51	Attraktiva evenemang	Kulturevenemang ute i skogen	Friluftsliv och ekoturism
52	Ta fram kartor över lämpliga tallmarker	Tänkta att kunna användas som underlag för att se vilka	GI i exploaterade
53	Kontinuitetsskogar - var finns de?	Bildanalys på 50-tals kartan, var har vi kontinuitetsskog i länet?	GI i exploaterade områden,
54	Förstärkning runt skyddade områden	Att förstärka naturreservatens kvaliteter genom att på olika sätt skydda värdefulla områden i anslutning till reservaten.	
Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
VATTEN			
55	Skolsjöar/skolvatten	Konceptet där skolor har speciella skogsområden där de kan var och leka och bedriva undervisning, så kallade skolskogar, skulle kunna vidgas även till vattenmiljöer, skolsjöar/skolvatten, där barnen får lära sig om livet i och kring sjöar och vattendrag. Förslaget kan med fördel breddas till att handla om inte bara vattenmiljöer utan att man också fortsätter jobba med konceptet skolskogar som redan finns och kanske också väver in andra miljöer. Förslaget flyttas därför vidare till kommande års arbete med att revidera det regionala åtgärdsprogrammet Djurens och växternas miljömål. I det programmet ingår alla dessa miljöer.	
56	Mängden tillgängliga lekrområden ska öka med X meter el. ytenheter för Vätteröring		
57	Strategisk planering av vattenflöden	Mer öppna vattenytor, flödande vatten, naturlig bevattning.	Tidigare miljöskulder -
58	Använd demoslingorna i Bodafors	och på något ställe tilli länet..	
59	Minimera vattenanvändning		
60	Tvåstegsdiken		
61	Vandringshinder för fisk och uter i det statliga vägnätet	Se motsvarande åtgärd för kommunala vägnätet	Tidigare miljöskulder
62	Fördjupade översvämningskarteringar	En fördjupning av MSBs översvämningskartering som även	

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
VÄTMARKER			
63	Anläggande av våtmarker		tidigare miljöskulder - dränerat landskap
64	EBH av tåcker bidrar till värdefulla naturmiljöer +GI	t.ex. Torvtåcker återskapas till våtmarker, översvämningsområden och gruståcker hålls öppna (Minst 90 % av gruståcker ska ha blottad sand i sydslånter)	tidigare miljöskulder
65	Analys av lågt liggande åkermark	Åkermark som ligger lågt och lätt översvämmas vid högvatten kräver mycket arbete för att hållas brukningsbar. Trots ansträngningar kan det vara osäkert om vissa marker går att odla varje år. Samtidigt växer annan mark igen då den överges på grund av att lantbrukare slutar med sin produktion. Genom att ställa om den lågt liggande åkermarken och istället bruka högre liggande, i dagsläget övergiven, åkermark kan produktionen bedrivas med mindre insats. Den lågt liggande åkermarken kan då ställas om antingen till våtmark eller till översvämningsområden som kan dränkas vid höga flöden. Det skulle ge ett bättre skydd vid extrema regn och vara en del av samhällets klimatanpassning. Som en första åtgärd skulle en analys kunna göras över var i länet det finns lågt liggande åkermark där det ofta är problem med högt vattenstånd. Åtgärdsförslaget har stark anknytning till Länsstyrelsens uppdrag att jobba med grön infrastruktur och flyttas till det kommande arbetet under år 2016-2017 med att ta fram en handlingsplan för grön infrastruktur. http://www.jordbruksverket.se/pressochmedia/nyheter/nyheter2017/smamojligheterattanvandajordbruksmarksomavlastningvidoversvamningar.5.3b8364a915bc8635a463c3a2.html	Tidigare miljöskulder - dränerat landskap, GI i exploaterade områden,
66	Kombinera viltvatten och salamanderdammar	Jägareförbundet är en av samarbetsparterna i Svensk våtmarksfond som betalar ut bidrag för åtgärder som syftar till att bevara, skapa, restaurera eller vårda våtmarker. Man skulle t.ex. kunna anlägga viltvatten (30-50 cm djupt) och samordna det med den nytta vattnet gör för vattensalamander.	tidigare miljöskulder - dränerat landskap

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	Insatsområde
VÅTMARKER			
67	Fördjupade regionala analyser över våtmarkernas gröna infrastruktur med hänsyn till påverkansområde och behov av nyskapande (ingår kanske redan i GI-arbetet?)		Tidigare miljöskuld
68	Stärkt tillsyn och rådgivning (kopplat till 30§ Skogsvårdslagen och 11 kap MB)		
69	Kommunerna kan arbeta mer med anläggning av våtmarker (kanske motivera genom LONA?)	Varje kommun får själv skriva hur många våtmarker de tänker åta sig att göra på kommunal mark. Se åtgärd LL Skogsbruksplan. Tex fler viltvatten	Tidigare miljöskuld
70	Nu stoppar vi flödet på Google	Webbapplikation där man ritar in förslag på dikesdämmen i sin gamla mossodling på Google Earth och sedan kommer det upp svar på om grannfastigheter eller vattendomar kommer att påverkas. Kanske också en bedömning av hur stor klimatnytta restaureringen kommer att ge.	Tidigare miljöskuld
71	Åtgärder som minskar klimatgasläckage från våtmarker	Med tanke på att Jönköpings län är i ett riktigt torvlän och Sverige är bland de "värsta" länderna avseende utsläpp av växthusgaser i världen bör denna fråga ha mycket hög prioritet i länet.	
72	Skapa målbilder för våtmarkslandskapet		
LANDSKAPSMOSAİK			
73	Skapa funktionella brynmiljöer	<ol style="list-style-type: none"> 1. För växter och djur - livsmiljöer, skydd, födosök, GI, mångfald, mer löv 2. För skogen, stormskydd 3. För jordbruket - fiender till skadedjur, pollinerare 4. För jakt - vilt rör sig här 5. för människan - estetiskt 	Ekologiskt funktionella kantzoner

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

GOD BEBYGGD MILJÖ		
Nr	Förslag	Innebörd
74	Inventering av stadens gröna kulturarv	GI i exploaterade områden, Utveckla underlag och arbetssätt
75	Integrering grönsstrukturplanerna.	Utveckla det kulturhistoriska perspektivet i grönsstrukturplanerna. Den befintliga strukturen i en urban miljö utgör utgångspunkten både för att utveckla och stärka befintliga gröna strukturer. Inventeringar av grönt kulturarv i trädgårdar, alléer, parker etc i samband med grönsstrukturplaner, naturmiljöprogram eller kulturmiljöprogram. Spara gröna strukturer ovan, men för ytor.
76	Spara gröna strukturer.	Utveckla verktyg för att ta tillvara befintliga gröna strukturer i detaljplaneringen. Kan ske genom utbildningsinsats från Länsstyrelsen eller genom att formulera nyckeltal etc. Kan också handla om att utveckla eller vårda befintliga strukturer, tex återplanering etc.
Nr	Förslag	Innebörd
EKOSYSTEMTJÄNST		
77	Göra en noggrann ekosystemtjänstanalys av alla våra ansvarsnaturtyper	Utveckla underlag och arbetssätt - ekosystemtjänster
78	Kännedomen om ekosystemtjänsten turism ökar (entreprenörer utbildas)	Länsstyrelsen är delaktig i framtagande av utbildningsmaterial för att uppmärksamma ekosystemtjänsten turism ur naturvärdessynpunkt
79	Uppmuntra gräsrotsarbete likt "pollinatorpassasjen" i Oslo. Invånare i staden skapar en aktiv överbyggning av barriärer för pollinatörer i staden. Genom att plantera blommor och träd i trädgårdar, på tak och i blomfattiga miljöer återskapas spridningsvägar för pollinatörer som humlor och bin. Platserna laddas successivt upp på en klickbar webbkarta som tydliggör spridningsvägarnas utbyggnad och med länkar till inspiration och information.	Uppmuntra gräsrotsarbete likt "pollinatorpassasjen" i Oslo. Invånare i staden skapar en aktiv överbyggning av barriärer för pollinatörer i staden. Genom att plantera blommor och träd i trädgårdar, på tak och i blomfattiga miljöer återskapas spridningsvägar för pollinatörer som humlor och bin. Platserna laddas successivt upp på en klickbar webbkarta som tydliggör spridningsvägarnas utbyggnad och med länkar till inspiration och information.

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	
EKOSystemTJÄNST			
80	Utställning om stadens ekosystemtjänster	http://kulturhuset.stockholm.se/-/Kalender/20111/Utstallningar/Vad-ar-det-i-luften-som-surrar/	Utveckla underlag och arbetssätt - ekosystemtjänster
81	Ekosystemtjänstkartläggning av länet	Bygg ett webbgis för ekosystemtjänster: Dricksvatten Vattenhållande förmåga Friluftsliv och rekreation Pollinering	Utveckla underlag och arbetssätt - ekosystemtjänster
82	Ekosystemtjänstsäkra beslut	Omsätta etappmålet om "att senast 2018 ska betydelsen av biologisk mångfald och värdet av ekosystemtjänster vara allmänt kända och integreras i ekonomiska ställningstaganden, politiska avväganden och andra beslut i samhället där så är relevant och skäligt" i handlingsplanen genom att kommunerna åtar sig att klara etappmålet. I proppen står ju också " Vägledning och kompetensstöd bör ges till kommunerna om hantering av ekosystemtjänster, t.ex. sociala värden i tätortsnära natur... .." Vore bra om det framgår att vi har en viktig roll som "vägledare för det regionala arbetet med EST. Lst-mål: Minst två ärendegrupper har påbörjat ekosystemtjänstsäkring"	Utveckla underlag och arbetssätt - ekosystemtjänster
83	Ekosystemtjänstutbildning för kommuner	Kommunförbundet Skåne arrangerar en kurs i "Ekosystemtjänstanalys i planeringen – hjälp att genomföra en ekosystemtjänstanalys i din kommun". Kursen leds av Ekologigruppens ekolog Anna Persson, och landskapsarkitekt Karin Görllin, och fokuserar på konkreta övningar och praktiskt genomförande av ekosystemtjänstanalys på kommunal skala/ÖP och detaljplaneskala. Skånes kommuner ges möjligheten att delta med två tjänstepersoner från respektive kommun varav en ekolog/miljöplanerare och en planarkitekt/ översiktsplanerare/exploateringsansvarig. Frågor kring kursen besvaras av Therese Jephson, KFSK.	Utveckla underlag och arbetssätt - ekosystemtjänster

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	
FRILUFTSLIV			
84	Mer cykel i skolan	Använda cykling i skolverksamhet t.ex. för utomhuspedagogik i flertalet undervisningsämnen. Inköp av cyklar till skolan för dem som inte har cykel. Använda naturen i undervisningen för att skapa en regelbunden vana. Kombinationen med cykel, leder också till mer cykling till skolan.	Friluftsliv och ekoturism
85	Kollektivtrafik till naturen	Förbättrade möjligheter att med hjälp av kollektivtrafik ta sig ut i naturen.	Friluftsliv och ekoturism
86	Geocatching	Skapa spännande geocacher i anslutning till fin/värdefull natur.	Friluftsliv och ekoturism
87	Skytta bättre	Förbättra reservatsskyttarna med att även tala om vilka naturreservat som finns i närheten, var man kan bo eller äta osv.	Friluftsliv och ekoturism
88	Kommunerna får åta sig att prata friluftsliv på en av studiedagar för alla årskurser. Behöver inte vara kopplad till lärarna, kan vara andra aktörer.	Nyckeltal hur jobbar med friluftsliv i respektive kommun? Utemiljö, utomhuspedagogik och friluftsliv. Goda exempel. Inte fokusera på skolan, utan rikta in sig på målgruppen barn och ungdomar (skola, frigårdar) istället, vilka andra aktörer finns? Vilka olika aktörer finns, ställa krav att etablera en struktur. Bakgrund är det friluftspolitiska målet. Dela upp i två, där ett är riktat mot skolan och ett med större begrepp.	Friluftsliv och ekoturism
Nr Förslag			
INFORMATION			
89	Tydlig och illustrativ folder som beskriver vad GI är		
90	GI-resa	Motsvarande "bushresan" - går det att hitta funktionella landskap att visa på???	
91	Artkryss i kollektivtrafiken	Skapa en "krysslista" för kollektivtrafik som sysselsättning medan man reser motsvarande det system som finns i Frankrike.	
92	Uppdatera naturkarta och tillgänglighetsdatabasen	Respektive kommun och Lst tar fram intressanta platser ur ett friluftsliv, natur och kulturmiljöperspektiv. Tillgänglighetsklassa kulturmiljö	

GRÖN HANDLINGSPLAN – DEL D, ÅTGÄRDSPROGRAM

Nr	Förslag	Innebörd	
UTBILDNING/SKOLA			
93	Mer natur i skolan	<p>Förslag på åtgärd; ta fram fem "GI-lådor" (vatten, skog, kolla med naturskolan i Taberg, som rovdjurslådan). Geografiskt bundet. Artportalssökning, instruktion för hur man söker arter och rapporterar in det man hittar, Naturens kalender, uppgifter att fota och hashtag</p> <p>Ta fram ett program för att belysa vikten av naturpedagogik i skolan för utomhusklassrum som en naturlig del i skolan</p> <p>Åtgärdsförslag: Hur ser verkligheten ut? Varför brister det med att få ut barn i skolan???. Intervjua rektorer för att se vad de behöver för att komma ut med mellanstadie och högstadie. Vissa lärare känner sig motarbetade av rektorerna, så vi kanske bör prata med lärare också?</p> <p>Öka möjligheten för skolbarn att besöka naturskolor eller ekobussar</p> <p>Ta fram och sprid naturpedagogisk inspiration till skolor att anlägga groddammar, fjärrilsträdgårdar, odlingsträdgårdar i skolor.</p>	
94	Kunskapsupbyggnad	<p>Mer vägledning åt folket, hälsa, biologisk mångfald, roligt!</p> <p>Öka kunskap om betydelsen av naturen för hälsa och klimatförändringar m.m.</p> <p>Öka kunskap och medvetenhet om ekosystemtjänster</p> <p>Öka medborgarnas och beslutsfattarens kunskaper om och intresse för biologisk mångfald</p> <p>Ökad kunskap för samhällsmedborgare vad gäller betydelsen av biologisk mångfald</p> <p>Lyfta biologisk mångfald som en förutsättning för en fungerande livsmiljö för människor, andra djur och växter</p> <p>Öka kunskapen om ekologi och naturvård hos alla</p>	
95	Land/GI-dag på Naturbruksgymnasierna		
96	Praktiska åtgärder i kommunerna till följd av högskolans projekt om multifunktionella förskolegårdar		

8 Bilaga 2 Aktörers åtaganden

Nr	Åtgärdsnamn	Aktör som har åtagit sig att genomföra åtgärden
Levande sjöar och vattendrag		
1	Vandringshinder för fisk och utter i det kommunala vägnätet	Aneby, Eksjö, Gislaved, Habo, Jönköping, Sävsjö, Mullsjö, Nässjö, Värnamo
2	Implementera den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten	Länsstyrelsen
Myllrande våtmarker		
3	Utdikad torvmark – kartläggning och åtgärder	Länsstyrelsen
Levande skogar		
4	Kontinuitetsskogsbruk i skogsbeten – utveckla demonstrationsområden	Biosfärområde Östra Vätterbranterna
5	Hänsyn till friluftslivet i kommunala skogsbruksplaner	Aneby, Eksjö, Gislaved, Gnosjö, Habo, Jönköping, Nässjö, Mullsjö, Sävsjö, Tranås, Vetlanda, Värnamo
6	Öka andelen lövskogar på kommunägd mark	Aneby, Eksjö, Gislaved, Gnosjö, Habo, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Vaggeryd, Vetlanda, Värnamo
7	Viltstammar i balans	a) LRF*, Skogsstyrelsen, Södra skogsägarna och Länsstyrelsen b) Skogsstyrelsen* och Länsstyrelsen
8	Dialog om de skogliga målbilderna för god miljöhänsyn	Södra*
9	Information till markägare om alternativa skogsbruksmetoder	Skogsstyrelsen
Ett rikt odlingslandskap		
10	Utvecklingen på landsbygden – Vart är vi på väg?	Länsstyrelsen
11	Uppsökande rådgivning för att öka arealen naturbetesmark	Länsstyrelsen
God bebyggd miljö		
12	Ekosystemtjänster för företag	Länsstyrelsen
13	Ekosystemtjänster för kommunala bostadsbolag	Aneby, Gislaved, Jönköping, Nässjö, Sävsjö, Vaggeryd, Vetlanda, Värnamo
14	Utbildningar om planering och skötsel av kommunernas ruderatmarker, gräsytor och andra stadsmarker	a) Länsstyrelsen b) Aneby, Eksjö, Gislaved, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Vaggeryd, Vetlanda, Värnamo
15	Utbildning och vägledning om Grön infrastruktur i planeringsprocessen	Länsstyrelsen
16	Tillgängliggör friluftsliv och friluftsområden för fler	a) b) Länsstyrelsen c) Aneby, Eksjö, Gislaved, Habo, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Tranås, Vetlanda, Värnamo, Länsstyrelsen, Funktionsrätt Jönköpings län

		d) Aneby, Eksjö, Gislaved, Habo, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Tranås, Vetlanda, Värnamo,
17	Hälsoekonomi och friluftsliv	Region Jönköpings län
Ett rikt växt och djurliv		
18	Guide om ekosystemtjänster	Länsstyrelsen
19	Inspiration till intresseorganisationer om naturvårdsåtgärder	Länsstyrelsen*, Svenska golfbundet
20	Invasiva främmande arter på land och vatten	Länsstyrelsen
21	Frühuggning av skyddsvärda träd	Sveaskog, Svenska kyrkan (Skara, Linköpings och Växjö stift), Eksjö, Gislaved, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Vaggeryd, Vetlanda, Värnamo
22	Natur- och kulturvärden i landskapsperspektiv	Länsstyrelsen*, Skogsstyrelsen
23	Information om medel att söka	a) Länsstyrelsen b) Länsstyrelsen* Skogsstyrelsen c) Länsstyrelsen, Region Jönköpings län, Smålands turism, Aneby, Eksjö, Gislaved, Gnosjö, Habo, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Värnamo
24	Tackbrev för insatser i landskapet	Länsstyrelsen
25	Använda framtagna kunskapsunderlag som prioriteringsunderlag i naturvårdsarbetet	a) Länsstyrelsen b) Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen, Trafikverket, Södra skogsägarna, LRF, Hushållningssällskapet, Aneby, Gislaved, Gnosjö, Habo, Jönköping, Nässjö, Sävsjö, Vaggeryd, Vetlanda
26	Karaktärisering av landskapsstrukturer	Länsstyrelsen
27	Grön infrastruktur i regionala strukturbilder	Region Jönköpings län
28	Främja barn och ungas tillgång till friluftsliv	Aneby, Eksjö, Habo, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda, Värnamo,
29	Se över hur föreskrifterna inom befintliga naturreservat påverkar friluftslivet	Länsstyrelsen
30	Öka kunskapen om allemansrätten	a) Länsstyrelsen b) Länsstyrelsen, Sveaskog, Vetlanda, Habo, Tranås c) Länsstyrelsen, LRF, Smålands turism, Värnamo, Vetlanda, Jönköping, Gislaved, Habo, Vaggeryd, Mullsjö, Tranås d) Nässjö, Aneby, Värnamo, Vetlanda, Sävsjö, Jönköping, Gislaved, Vaggeryd, Mullsjö, Tranås
31	Anordna tematräffar inom natur- och kulturturism	Smålands turism*, Länsstyrelsen
32	Organisation och ansvar för ett utvecklat friluftsliv	Aneby, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Tranås, Vetlanda, Värnamo
33	Genomför friluftaktiviteter riktade mot barn och ungdomar	a-d) Aneby, Habo, Jönköping, Mullsjö, Nässjö, Sävsjö, Vetlanda d) Länsstyrelsen
34	Kartläggning av socialt viktiga naturområden	a) Länsstyrelsen b) Aneby, Gislaved, Gnosjö, Jönköping, Nässjö, Tranås, Vetlanda, Värnamo

